

FIRSATÇI DAVRANIŞLARA KONU OLAN UYARLAMA KAYITLARININ
GEÇERLİLİĞİ*

OPPURTUNISTIC BEHAVIOR IN ADJUSTMENT CLAUSES

Hale ŞAHİN**

Makale Bilgi

Gönderi: 03/03/2024
Kabul : 28/06/2024

Anahtar Kelimeler

Uyarılama Kayıtları,
Fırsatçı Davranış,
Hakimin Sözleşmeye
Müdahalesi.

Article Info

Received: 03/03/2024
Accepted: 28/06/2024

Keywords

Adjustment Clauses,
Opportunistic
Behavior,
Judicial Intervention.

Özet

ID.21492/inuhfd.1446581

Taraflar, sözleşmenin içeriğini sözleşmeyle elde etmek istedikleri menfaatleri dikkate alarak belirlemektedir. Fakat, tarafların sözleşmenin içeriğine ilişkin bütün koşulları sözleşmenin müzakeresi sırasında göz önünde bulundurmaları hukuk düzeni tarafından onlardan beklenmemektedir. Çünkü sözleşmenin müzakeresi esnasında, sözleşmenin kurulmasından sonra ortaya çıkacak durum değişikliklerinin taraflarca öngörülmesi çoğunlukla mümkün değildir. Sözleşme özgürlüğü ilkesi gereği taraflar hem öngörülebilir hem de öngörülemeyen durum değişikliklerinin borç ilişkisine etkisini sözleşmede düzenleyebilir. Sözleşmenin kurulması sırasında sağlanan menfaatler dengesinin gelecekteki durum değişiklikleri sonucu bozulmasını ve sözleşmenin uyarlanması ihtiyacını doğurmasını önlemek amacıyla tarafların sözleşmede kararlaştırdıkları sözleşme hükümleri uyarılama kayıtları olarak adlandırılmaktadır. Bu tür kayıtlar, sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygun olarak düzenlenmelidir. Bununla birlikte, uyarılama kayıtları sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygun olarak kaleme alınsa dahi taraflardan biri tarafından karşı taraf aleyhine fırsatçı davranış oluşturacak şekilde kullanılabilir. Uyarılama kayıtlarının fırsatçı davranışlara konu olduğu hallerde, hâkim tarafından sözleşmeye müdahale edilmesi gerekir. Çalışmamızda öncelikle uyarılama kayıtları ve fırsatçı davranış kavramları açıklanmıştır. Daha sonra, uyarılama kayıtlarının fırsatçı davranış oluşturacak şekilde kullanımına yönelik çeşitli örnekler verilmiş ve bu tür kayıtların hukuki geçerliliği üzerinde durulmuştur.

Abstract

The parties stipulate contract terms according to their interests. However, the parties cannot foresee all the future developments related to this contract in contract negotiation. For example, the change of circumstances may force the parties to adapt the contract to maintain the equilibrium of the contract. The freedom of contract allows the parties to allocate the risk distribution in the contract. Hence, the cautious contract parties may agree on adjustment clauses to prevent the alteration of the equilibrium of the contract due to the change of circumstances. The parties set forth these clauses according to the limits of freedom of contract. However, one of the parties may use such a clause as an act of opportunistic behavior against the other. In cases where adjustment clauses are subject to opportunistic behavior, judicial intervention may become inevitable. This study first introduces adjustment clauses and opportunistic behavior, then gives examples of adjustment clauses subject to opportunistic behavior, and finally examines the legal validity of such clauses.

 Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

* Bu çalışma Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Doktora Programı kapsamında hazırlanan "Uyarılama Kayıtları" başlıklı doktora tezinden ve aynı isimli kitaptan türetilmiştir. This study is derived from the doctoral thesis titled "Adaptation Clauses" prepared within the scope of the Private Law Doctorate Program at Ankara University Social Sciences Institute, as well as from the book of the same name.

** Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı.

Atf Şekli | **Cite As:** ŞAHİN, Hale, "Fırsatçı Davranışlara Konu Olan Uyarılama Kayıtlarının Geçerliliği", InÜHFD, 15(1), 2024, s.238-252. **İntihal** | **Plagiarism:** Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been controlled via plagiarism software and reviewed by at least two blind referees.

EXTENDED SUMMARY

The parties conclude a contract for a *causa*. They determine the contract terms according to this *causa*. However, due to the change of circumstances, the performance of the obligation of one of the parties may become more onerous than expected. In this case, the parties may agree on the adaptation of the contract or claim judicial intervention. As an alternative, under freedom of contract, the parties can agree on adjustment clauses before the occurrence of such changes.

Adjustment clauses are the contractual terms the parties stipulate for the adaptation or review of the contract to allocate the risk of change of circumstances before these changes occur. Adjustment clauses should comply with the limits of freedom of contract. However, in contracts where the bargaining power is unequal, the stronger party may use the adjustment clauses following the limits of freedom of contract to the detriment of the weaker party in a way that constitutes opportunistic behavior. Such cases usually emerge in practice where the merchant chooses opportunistic behavior instead of collaborating with the other party if this provides him more profit. This study introduces adjustment clauses and opportunistic behavior, gives examples of adjustment clauses subject to opportunistic behavior, and examines the legal validity of such clauses.

Turkish doctrine and practice usually divide adjustment clauses into positive and negative adjustment clauses. However, this division does not ensure the examination of the characteristics and validity of adjustment clauses: According to their formulation, positive adjustment clauses can be deemed as negative adjustment clauses and *vice versa*. Hence, this study classifies adjustment clauses according to the adaptation method parties stipulate in these clauses. This classification contains automatic adjustment clauses, unilateral adjustment clauses, and renegotiation clauses.

Automatic adjustment clauses are contract provisions in which the parties agree on the adaptation of the contract automatically when the change of circumstances parties set forth occurs. A contract provision stating that “*if there is an increase in customs duty before delivery, the surplus charges will be added to the agreed price*” is an example of such a clause. The parties may also formulate these clauses as mathematical formulas. The main feature of automatic clauses is that any change of circumstances specified in them leads to the adaptation of the contract by itself. Therefore, these clauses are delaying conditions.

Unilateral adjustment clauses are adjustment clauses where one of the parties has the right to determine the scope of the adaptation. An adjustment clause giving the contractor the right to adapt the contract on their own if the steel prices rise is an example of such a clause. In unilateral adjustment clauses, the party who holds the right to adapt the contract should act according to good faith, as these clauses are formative rights that result in the adaptation of the contract.

Renegotiation clauses are contract terms under which the parties exclusively undertake to renegotiate the contract or to reach an agreement as a result of such renegotiation when the change of circumstances set out in the contract occurs. The parties who undertake the obligation to renegotiate exclusively are not under the obligation to agree on the adaptation of the contract. The obligation to renegotiate is an ancillary duty unless the parties agree otherwise. Thus, if a party breaches the obligation to renegotiate, the other party is only entitled to claim damages because of this situation. If the parties considered the renegotiation obligation as a performance obligation, the breach of this obligation is a default.

According to the characteristics of the case, the use of adjustment clauses following the limits of freedom of contract may result in *ex-post* opportunistic behavior: This happens when the stronger party uses adjustment clauses contrary to the purpose of their stipulation. For example, in the renegotiation clauses that comprise the obligation of adaptation, if there is a lock-in effect because of the transaction costs, the stronger parties constrain the weaker party to accept their proposal for the adaptation of the contract is a hold-up problem and hence an opportunistic behavior. In this case, the opportunistic behavior in adjustment clauses results in an unfair advantage. Unless the weaker party asks for the elimination of the disproportion between the performances, the sanction of unfair advantage is cancellation.

Prohibition of the abuse of rights may cause opportunistic behavior in adjustment clauses. For instance, automatic adjustment clauses inherently comprise the foreseen change of circumstances. If the change of circumstances occurs is unexpected and therefore can be considered unforeseen, claiming the adaptation of the contract according to the automated adjustment clauses is contrary to the aim of such clauses and thus results in the prohibition of the abuse of right. Another example of opportunistic behavior related to the prohibition of the abuse of rights exists in unilateral adjustment clauses. In unilateral adjustment clauses, the party holding the right to adapt the contract should act accordingly in good faith. In other words, the usage of the right of adaptation contradicting the purpose of such a clause is considered an abuse of rights. In the case of an abuse of rights, after considering the characteristics of the case, the judge should rule prohibition of the abuse of rights as an exception since the judge cannot change the risk distribution in the contract by their intervention. The sanction of the prohibition of the abuse of rights differs from case to case. In short, the sanction of this prohibition is not allowing the person who abuses their rights to obtain benefits. In cases where this prohibition stems from adjustment clauses, the judge can rule that the contract will be valid with the previous content or adapt the contract themselves.

Adjustment clauses can be incorporated into the standard form contracts. In this case, these clauses are subject to the judicial control of standard form contracts. However, this is only crucial for automatic adjustment clauses and unilateral adjustment clauses but not for renegotiation clauses, as renegotiation clauses do not comply with the aim of rationalization of standard form contracts.

As part of the validity control, a globally accepted automatic adjustment clause can be regarded as an unexpected clause if it is an unusual term to the character of a contract, and thus the customer cannot reasonably expect this term unless accepting it expressly. An automatic adjustment clause regarded as an unexpected clause constitutes an opportunistic behavior. Hence, pursuant to the Code of Obligation Art.21/II, such a clause shall not be a part of the individual contract.

After passing the test of validity control, the automatic adjustment clause will be subject to interpretation control. At this stage, this clause shall be interpreted according to the principle of *contra preferentem* as the *ultima ratio*. Automatic adjustment clauses passing the interpretation control are under judicial review for content control as they are ancillary terms. According to the content control, a provision of a standard form contract is null and void if, contrary to the requirement of good faith, it causes a significant imbalance in the parties' rights and obligations arising under the contract to the detriment of the customer. For this reason, the adjustment clause should be drafted in a way that results in the adaptation of the contract for and against the customer.

The code contains a special provision for the validity of a unilateral adaptation clause that invalidates this clause without seeking any ground. But this strict rule may cause market failures. Therefore, the sanction in this provision should be understood as a simple or modified partial nullity. Nevertheless, *de lege feranda* is the abolishment of this provision.

I. GİRİŞ

Taraflar, belirli bir amaca ulaşmak amacıyla sözleşme kurmaktadır¹. Alacaklı ve borçlu, sözleşmenin içeriğini sözleşmeyle elde etmek istedikleri menfaatleri dikkate alarak belirlemektedir. Bununla birlikte, sözleşme müzakereleri sırasında taraflar, sözleşmenin içeriğine ilişkin bütün koşullar hakkında bilgi sahibi değildir. Özellikle sözleşmenin yapılmasından sonraki gelişmeler, tarafların bilgisi ve kontrolü dışındadır².

Sözleşme özgürlüğüne göre taraflar, sözleşmenin kurulması anında sağlanan menfaatler dengesinin durum değişiklikleri sebebiyle ileride bozulabileceğini ve sözleşmenin uyarlanmasına sebebiyet vereceğini dikkate alarak bu tür sözleşme risklerinin dağılımını sözleşmede düzenleyebilir. Tarafların bu amaçla kararlaştırdıkları sözleşme hükümleri, uyarlama kayıtlarıdır³.

Uyarlama kayıtları, sözleşmenin yapılması sırasında veya kurulmasından sonra fakat durum değişikliklerinin ortaya çıkmasından önce tarafların sözleşmenin içeriğini durum değişikliklerine uyarlamak amacıyla kararlaştırdıkları sözleşme hükümleridir⁴. Uyarlama kayıtları, sözleşme özgürlüğünün sınırlarına

¹ EREN, Fikret/DÖNMEZ, Ünsal: Eren Borçlar Hukuku Şerhi Cilt I, Yetkin Yayınları, Ankara 2022, s.221; GAUCH, Peter/SCHLUEP, Walter R./SCHMID, Jörg/EMMENEGGER, Susan: Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Band I, 11. Auflage, Schulthess, Zürich 2020, s.48; KOLLER, Alfred: Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil (Allgemeiner Teil), 4. Auflage, Stämpfli, Bern 2017, s.40; EREN, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 27. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2022, s.192; SEROZAN, Rona: Medeni Hukuk, 6. Bası, Vedat Yayınları, İstanbul 2015, s.337; SUNGURBEY, İsmet: Borç İkrarı ve Borç Vaadi, İstanbul Akgün Yayınları, İstanbul 1957, s.3; FLUME, Werner: Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts (Rechtsgeschäft), Band II, 4. Auflage, Springer, Berlin 1992, s.171; SİRMEN, Lâle: Türk Özel Hukukunda Şart, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992, s.1; EHMANN, Horst: "Zur Causa-Lehre", Juristen Zeitung, 58(14), 2003, s.702; CANBOLAT, Ferhat: Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi Çökmesi ve Boşa Çıkması (Amacın Gerçekleşmesi), Yetkin Yayınları, Ankara 2012, s.64; CANBOLAT, Ferhat: "Hukuki İşlemlerde 'Amaç'" (Amaç), Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20(1), 2012, s.63.

² KOLLER, Ingo: Die Risikozurechnung bei Vertragsstörungen in Austauschverträgen: Eine Untersuchung zur Rechtsfortbildung auf dem Gebiet der materiellen Leistungerschwerung, Zweckstörung sowie Schadenersatzhaftung bei Sach- und Dienstleistungen (Risikozurechnung), Beck, München 1979, s.1; BISCHOFF, Jacques: Vertragsrisiko und clausula rebus sic stantibus: Risikozurechnung in Verträgen bei veränderten Verhältnissen, Schulthess, Zürich 1983, s.16; SULZER, Stefan: Zweckstörungen im schweizerischen Vertragsrecht, Schulthess, Zürich 2002, s.123; KURT, L. Müjde: Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (TBK m.136), Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s.27 vd.; ŞAHİN, Hale: Uyarlama Kayıtları, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s.23.

³ Uyarlama kayıtları tanımı için bkz. KRAMER, Ernst A./SCHMIDLIN, Bruno: Allgemeine Einleitung in das schweizerische Obligationenrecht und Kommentar zu Art.1-18 OR, Berner Kommentar, Band VI/1/1, Stämpfli, Bern 1986, s.IV/116; EREN, Fikret/DÖNMEZ, Ünsal: Eren Borçlar Hukuku Şerhi Cilt III, Yetkin Yayınları, Ankara 2022, s.2586; GAUCH/SCHLUEP/SCHMID/EMMENEGGER, s.331; BERGER, Bernhard: Allgemeines Schuldrecht: Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil mit Einbezug des Deliktsrechts und Einführung in das Personen- und Sachenrecht (Schuldrecht), 3. Auflage, Stämpfli, Bern 2018, s.399; OĞUZMAN, M. Kemal/ÖZ, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I, 16. Bası, Vedat Yayınları, İstanbul 2018, s.566; EREN, s.556; ANTALYA, O. Gökhan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt V/1,3, Seçkin Yayınları, Ankara 2019, s.305; GÜMÜŞ, Mustafa Alper: Borçlar Hukukunun Genel Hükümleri, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s.890; HUGUENIN, Claire: Obligationenrecht: Allgemeiner und Besonderer Teil, 3. Auflage, Schulthess, Zürich 2019, s.100; GÜRİSOY, Kemal Tahir: Hukukta Clausula Rebus Sic Stantibus (Emprevizyon Nazariyesi), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1950, s.157; BILDA, Klaus: Anpassungsklauseln in Verträgen, Gleitklauseln, Preisvorbehalte und ähnliche Sicherungsmittel, 2. Auflage, Erich Schmidt, Berlin 1973, s.23 vd.; BISCHOFF, s.95 vd.; BAUR, Jürgen F.: Vertragliche Anpassungsregelungen: dargestellt am Beispiel langfristiger Energielieferungsverträge, Verlagsgesellschaft Recht und Wirtschaft mbH Heidelberg, Heidelberg 1983, s.46; HORN, Norbert: Vertragsbindung unter veränderten Umständen - Zur Wirksamkeit von Anpassungsregelungen in langfristigen Verträgen" (Vertragsbindung), Neue Juristische Wochenschrift (München), 38, 1985, s.1118 vd.; BURKHARDT, Martin: Vertragsanpassung bei veränderten Umständen in der Praxis des schweizerischen Privatrechts: Vertragsgestaltung, Schiedsgerichtspraxis und Praxis des Bundesgerichts, Haupt, Bern 1997, s.29 vd.; FENYVES, Attila: Der Einfluß geänderter Verhältnisse auf Langzeitverträge, Manz, Wien 1997, s.102 vd.; KAPLAN, İbrahim: Hakim'in Sözleşmeye Müdahalesi: Sözleşmenin Yorumu, Sözleşmenin Tamamlanması, Sözleşmenin Değişen Hâl ve Şartlara Uyarlanması, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s.116 vd.; SULZER, s.135 vd.; KAMANABROU, Sudabeh: Vertragliche Anpassungsklauseln, Beck, München 2004, s.1 vd.; HAU, Wolfgang: Vertragsanpassung und Anpassungsvertrag, Tübingen 2003, s.333 vd.; ARAT, Ayşe: Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması, Ankara 2006, s.124 vd.; BAYSAL, Başak: Sözleşmenin Uyarlanması: BK m.138 Aşırı İfa Güçlüğü, 4. Bası, İstanbul 2020, s.302; ALTOP, Atilla: Aşırı İfa Güçlüğü'nü Düzenleyen TBK. m.138 Hükmü ile İlgili Bazı Tartışmalı Hususlara İlişkin Bir Değerlendirme", in Oktay Özdemir, Saibe/Arkan Serim, Azra/Altıp, Atilla (ed.), Prof. Dr. Galip Sermet Akman'a Armağan, Filiz Yayınları, İstanbul 2020, s.43-65, TBK. m.138, s.47; TOPUZ, Seçkin: Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale, Yetkin Yayınları, Ankara 2009, s.165; KRAMER, Ernst A.: Die "Krise" des liberalen Vertragsdenkends (Krise), Wilhelm Fink Verlag, München 1974, s.275; BUFF, Felix: Vertragliche Anpassungsklauseln im schweizerischen Recht, Schulthess, Zürich 2016, s.5 vd.; İNAL, Tamer H.: "Sözleşmelerde Aşırı İfa Güçlüğü ve Uyarlama (6098/TBK m.138)", in Medeni Kanun'un ve Borçlar Kanunu'nun 90. Yılı Uluslararası Sempozyumu: 1926'dan Günümüze Türk-İsviçre Medeni Hukuku Cilt I, Ankara 2017, s.421; ENZ, Benjamin V.: Clausula rebus sic stantibus – insbesondere im Spiegel der Rechtsprechung, Schulthess, Zürich 2018, s.52 vd.; PROBST, Thomas: "Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts in Switzerland – The Control of Standard Contracts Terms: The Swiss Approach", in Atamer, Yeşim M./Pichonnaz (ed.), Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts, Springer, Cham 2020, s.668; ACAR ÜNAL, Özlem: "Covid-19 Virüsünün Sözleşmelere Etkisinin TBK md. 138 Hükmü Çerçevesinde Değerlendirilmesi", in Çalışkan, Yusuf/Bozkurt Gümrükçüoğlu, Yeliz/Erol, Ömer Faruk/ Yakacak, Gülnihal Ahter/Kafalı, Ömer Faruk (ed.), Koronavirüs Döneminde Güncel Hukuki Meseleler Sempozyumu, İbni Haldun Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020, s.308 vd.; TİLE, Latif: Uyarlama Sebebi Olarak Aşırı İfa Güçlüğü, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s.150; KAHRAMAN, Zafer: Beklenmedik Haller ve Hukuki Sonuçları, Vedat Yayınları, İstanbul 2023, s.175; ŞAHİN, s.25 vd.

⁴ JÄGGI, Peter/GAUCH, Peter/HARTMANN, Stephan: Art.18 OR - Auslegung, Ergänzung und Anpassung der Verträge; Simulation, Zürcher Kommentar, 4. Auflage, Schulthess, Zürich 2014, s.210 vd.; KRAMER/SCHMIDLIN, s.IV/116; EREN/DÖNMEZ, C.III, s.2586; GAUCH/SCHLUEP/SCHMID/EMMENEGGER, s.331; BERGER, Schuldrecht, s.399; OĞUZMAN/ÖZ, s.566; EREN, s.556; ANTALYA, s.305; GÜMÜŞ, s.890; HUGUENIN, s.100; GÜRİSOY, s.157; BILDA, s.23 vd.; BISCHOFF, s.95 vd.; BAUR, s.46; HORN, Vertragsbindung, s.1118 vd.; BURKHARDT, s.29 vd.; FENYVES, s.102 vd.; KAPLAN, s.116 vd.; SULZER, s.135 vd.; KAMANABROU, s.1 vd.; HAU, s.333 vd.; ARAT, s.124 vd.; BAYSAL, s.302;

uygun olarak düzenlenmelidir. Bununla birlikte, tarafların müzakere güçlerinin birbirinden farklı olduğu sözleşmelerde, güçlü taraf sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygun biçimde kaleme alınan uyarlama kayıtlarını zayıf taraf aleyhine, aralarındaki güven ilişkisine aykırı biçimde kullanabilir⁵. Hukukun ekonomik analizi yaklaşımında, bu tür hareketlerin ekonomik sebepleri de dikkate alınmakta ve bunlar fırsatçı davranış şemsiye kavramı altında incelenmektedir. Nitekim uygulamada uyarlama kayıtlarının kararlaştırıldığı sözleşmelerde, tacirin kendisine daha yüksek kâr sağladığı takdirde karşı tarafla iş birliği içerisinde hareket etmek yerine fırsatçı davranışta bulunmayı seçtiği gözlemlenmektedir⁶.

Uyarlama kayıtlarına göre sözleşmenin uyarlanmasının fırsatçı davranış oluşturduğu hâllerde, sözleşme adaleti taraflardan birinin fırsatçı davranışı sebebiyle bozulmaktadır⁷. Böyle durumlarda, menfaatler dengesinin yeniden sağlanması için hâkim tarafından sözleşmeye müdahale edilmesi gerekir. Fırsatçı davranışlar sebebiyle hâkimin sözleşmeye müdahale ettiği bu hâllerde, bu davranışların altında yatan ekonomik sebeplerinin mahiyetine göre farklı hukuki kurumların uygulama alanı bulması mümkündür. Çalışmamızda fırsatçı davranış şemsiye kavramı altında bu tür davranışların hukuki sonuçlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, aşağıda öncelikle uyarlama kayıtları ve fırsatçı davranış hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra, fırsatçı davranışlara konu olan uyarlama kayıtları ve bu kayıtların geçerliliği üzerinde durulmuştur.

II. UYARLAMA KAYITLARININ TANIMI, UNSURLARI VE TÜRLERİ

Sözleşmenin kurulduğu an ile ifa anının farklı olduğu sözleşmelerde, sözleşmenin uyarlanması ihtiyacını doğuran bir durum değişikliğinin ortaya çıkmasına ilişkin sözleşme riski mevcuttur⁸. Sözleşmenin yapılması sırasında öngörülemeyen fiyat dalgalanmaları veya ek vergiler sebebiyle satıcının borçlandığı edimin ifasının onun açısından aşırı ölçüde külfetli hâle gelmesi sözleşmenin uyarlanması sonucunu doğuran sözleşme riskine örnek olarak verilebilir⁹. Bu tür sözleşme riskiyle karşılaşan taraflar, sözleşmenin uyarlanıp uyarlanmaması veya uyarlamanın içeriği konusunda farklı iradelere sahip olmakta ve sözleşmenin uyarlanması üzerinde anlaşamamaktadır. Böyle bir durumda taraflar, aralarındaki uyumsuzluğun çözümü için hâkime başvurmaktadır [6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK) m.138].

Sözleşme özgürlüğüne göre taraflar, önemli durum değişikliklerinin ortaya çıkması tehlikesine karşı bunun gerçekleşmesinden önce (*ex ante*) uyarlama kayıtları üzerinde anlaşarak tedbir alabilir. Uyarlama kayıtları, özellikle sürekli ve uzun süreli sözleşmeler bakımından önem taşımaktadır. Zira, bu tür borç ilişkilerinde sözleşmeden doğan borcun ifası belli bir zamana yayıldığı için önemli durum değişikliklerinin meydana gelme ihtimali diğer sözleşmelere göre daha fazladır¹⁰. Taraflar açısından büyük bir kişisel önem taşıyan sözleşmeler (örneğin kira sözleşmeleri, iş sözleşmeleri, sigorta sözleşmeleri) bakımından da önemli durum değişikliklerine dikkat edilmelidir¹¹. Çünkü bu tür sözleşmelerde edimlerin ekonomik boyutu veya taraflar arasındaki güven ilişkisinin yoğunluğu gereği, bu sözleşmelerin devamı taraflar açısından özel bir önem taşımaktadır¹². Böyle sözleşmelerde, taraflar, önemli durum değişikliklerine rağmen sözleşmeyi ayakta tutmak için uyarlama kayıtlarına yer vermektedir.

Uyarlama kayıtlarının temel özelliği hem uyarlama olgusunun hem de uyarlamanın hukuki sonucunun bu kayıtlarda öngörülmüş olmasıdır¹³. Bu durumda, uyarlama kayıtları genel olarak iki unsurdan oluşmaktadır. Bunlar, uyarlama olgusu ve uyarlamanın hukuki sonucudur¹⁴. Uyarlama olgusu, uyarlama kayıtlarında uyarlamaya sebep olan durum değişikliklerinin düzenlendiği kısım¹⁵. Taraflar, bu tür durum değişikliklerini genel ve soyut veya özel ve somut biçimde kaleme almaktadır¹⁶. Genel biçimde

ALTOP, s.47; TOPUZ, s.165; KRAMER, Kriese, s.275; BUFF, s.5 vd.; İNAL, s.421; ENZ, s.52 vd.; PROBST, s.668; ACAR ÜNAL, s.308 vd.; TİLE, s.150; KAHRAMAN, s.175; ŞAHİN, s.89.

⁵ Benzer yönde bkz. BUFF, s.61 vd. Bu konuda ayrıca bkz. ŞAHİN, s.213 vd.

⁶ SCHÄFER, Hans-Berd/OTT, Claus: Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts, Springer, Berlin 2012, s.577; BUFF, s.61.

⁷ BUFF, s.61.

⁸ JÄGGI/GAUCH/HARTMANN, s.208; KOLLER, Risikozurechnung, s.1; BISCHOFF, s.16 vd.; SULZER, s.123 vd.; BAYSAL, s.294; KURT, s.27; BUFF, s.36; KAHRAMAN, s.175.

⁹ SCHWENZER, INGEBORG/MUÑOZ, EDGARDO: "Duty to Renegotiate and Contract Adaptation in Case of Hardship", Uniform Law Review, 24(1), 2019, s.149.

¹⁰ FENYVES, s.5 vd.; BURKHARDT, s.7; KAMANABROU, s.1; MONN, Valentin: Die Verhandlungsabrede: Begründung, Inhalt und Durchsetzung von Verhandlungspflichten, Schulthess, Zürich 2010, s.194 vd.

¹¹ BUFF, s.51.

¹² WURMNEST, Wolfgang: Münchener Kommentar zum BGB, 9. Auflage, Beck, München 2022, BGB § 307, N.106; FENYVES, s.6; MONN, s.196.

¹³ JÄGGI/GAUCH/HARTMANN, s.211 vd.; HORN, Norbert: "Die Anpassung langfristiger Verträge in Internationalen Wirtschaftsverkehr. Vertragsklauseln und Schiedspraxis" (Die Anpassung), in Kötz, Hein/ Freiherr Marschall von Bieberstein, Wolfgang (ed.), Die Anpassung langfristiger Verträge: Vertragsklauseln und Schiedspraxis, Alfred Metzner, Frankfurt am Main 1984, s.9 vd.; HORN, Vertragsbindung, s.1118; TOPUZ, s.166; BUFF, s.6.

¹⁴ JÄGGI/GAUCH/HARTMANN, s.219; FENYVES, s.117; BILDA, s.23 vd.; BISCHOFF, s.97; FUHRER, Stephan: "Aufpassen beim Anpassen – Möglichkeiten und Grenzen der einseitigen Änderung von Versicherungsverträgen", in Honsell, Heinrich/Portmann, Wolfgang/Roger, Zäch/Zobl, Dieter (ed.), Aktuelle Aspekte des Schuld- und Sachenrechts, Festschrift für Heinz Rey zum 60. Geburtstag, Schulthess, Zürich 2003, s.412; KONARSKI, Hubert: "Force Majeure and Hardship Clauses in International Contractual Practice", International Business Law Journal, (4), 2003, s.420; MONN, s.33; BUFF, s.97; MITROVIC, Milivoje: Einseitige Änderungsklauseln in Allgemeinen Geschäftsbedingungen, Dike, Zürich 2022, s.27.

¹⁵ BILDA, s.24; BISCHOFF, s.97; FUHRER, s.88; SCHUMACHER, Rainer: Vertragsgestaltung: Systemtechnik für die Praxis, Schulthess, Zürich 2004, s.396; MONN, s.33; BUFF, s.87. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ŞAHİN, s.110 vd.

¹⁶ JÄGGI/GAUCH/HARTMANN, s.207; GAUCH/SCHLUEP/SCHMID/EMMENEGGER, s.332; BILDA, s.24; BISCHOFF, s.97 vd.; MONN, s.33; BUFF, s.91.

kararlaştırılan uyarlama kayıtlarına “öngörülemez olaylar”, “beklenmeyen durum değişiklikleri”, “değişen koşullar” gibi ifadeler örnek olarak verilebilir¹⁷. Bu tür uyarlama kayıtlarında taraflar genel ve soyut biçimde düzenledikleri durum değişikliklerine sözleşmenin uyarlanması sonucunu bağlamaktadır¹⁸. Uyarlama kayıtlarının özel ve somut biçimde kaleme alınması, tarafların sözleşmede öngördükleri değişikliklerle sınırlı olarak sözleşmenin içeriğinin değiştirilmesini öngördükleri anlamına gelmektedir¹⁹. Özel ve somut nitelikteki uyarlama kaydına münhasıran maliyet unsurundaki bir değişikliğe sözleşmenin uyarlanması sonucunun bağlandığı “teslimattan önce gümrük vergisinde artış olduğu takdirde bu artış taraflarca kararlaştırılan sözleşme bedeline eklenir” şeklindeki bir hüküm örnek olarak verilebilir.

Uyarlama kayıtlarının diğer unsuru, uyarlamanın hukuki sonucudur. Uyarlama kayıtlarının olgu unsurunda aranan şartlar kümülatif olarak gerçekleştiğinde, uyarlamanın hukuki sonucu ortaya çıkmaktadır. Uyarlamanın hukuki sonuç unsurunda, sözleşmede öngörülen durum değişikliğinin borç ilişkisine etkisi, bir başka deyişle bu durum değişikliği meydana geldiğinde sözleşmenin içeriğinde yapılacak değişiklik düzenlenmektedir²⁰. Taraflar, uyarlamanın yöntemini hukuki sonuç unsurunda kararlaştırmaktadır. Uyarlama yöntemi, uyarlama olgusunun gerçekleşmesinden sonra sözleşmenin değişen durumlara uyarlanmasında izlenecek yoldur. Taraflardan hangisinin sözleşmeyi uyarlama hakkına sahip olduğu, uyarlamanın içeriği ve kapsamının hangi kısıtlara göre belirleneceği uyarlama yöntemini oluşturmaktadır²¹.

Sözleşme özgürlüğü ilkesine göre, uyarlama kayıtları çok farklı şekillerde kaleme alınabilir. Türk öğretisi ve uygulamasında uyarlama kayıtları, olumlu ve olumsuz uyarlama kayıtları olarak ikili bir ayrıma tâbi tutulmaktadır. Olumlu uyarlama kayıtları, sözleşmenin yapılması sırasındaki koşulların değişmesi hâlinde borç ilişkisinin bu koşullara uyarlanmasının öngörüldüğü sözleşme hükümleridir²². Olumsuz uyarlama kayıtları ise sözleşmenin yapıldığı andaki koşullar değişse dahi borç ilişkisinin bu koşullara uyarlanmadan sürdürüleceğinin kararlaştırıldığı sözleşme hükümleridir²³. Taraflar, bu tür uyarlama kayıtlarında durum değişikliği gerçekleşse bile borç ilişkisini daha önce kararlaştırdıkları şekilde ifa edeceklerini taahhüt etmektedir²⁴. Sözleşmede kararlaştırılan belirli durum değişikliklerinin sözleşmenin uyarlanması sonucunu doğurduğu bütün olumlu uyarlama kayıtları, sözleşmenin uyarlanması sonucunu doğurmayan durum değişiklikleri bakımından olumsuz uyarlama kaydı niteliği taşımaktadır²⁵. Bu sebeple, olumlu ve olumsuz uyarlama kayıtları ayrımı, bu kayıtların hukuki geçerliliğini değerlendirmek için elverişsizdir²⁶.

Uyarlama kayıtları, bu kayıtlarda öngörülen durum değişikliğinin gerçekleşmesinden sonra sözleşmenin uyarlanmasında izlenecek yöntemin kaleme alınış biçimine göre üç başlık altında incelenebilir. Bu ayrım, uyarlama kayıtlarının hukuki niteliğini ve hukuki geçerliliğini tespit etmek bakımından önem taşımaktadır. Buna göre uyarlama kayıtları, otomatik (kendiliğinden) uyarlama kayıtları, tek taraflı uyarlama kayıtları ve yeniden müzakere kayıtları olarak üçe ayrılmaktadır²⁷.

Otomatik uyarlama kayıtları, sözleşmede düzenlenen öngörülebilir durum değişikliği ortaya çıktığında tarafların yeni bir irade açıklamasında bulunmalarına gerek olmaksızın sözleşmenin uyarlanmasının öngörüldüğü uyarlama kayıtlarıdır²⁸. Bu tür kayıtlara “teslimattan önce gümrük vergisinde

¹⁷ JÄGGI/GAUCH/HARTMANN, s.211 vd.; BILDA, s.24 vd., 72; BISCHOFF, s.98; BURKHARDT, s.51 vd.; SULZER, s.137; KAPLAN, s.119; TOPUZ, s.170 vd.; MONN, s.33; BUFF, s.92. Bu konuda ayrıca bkz. ŞAHİN, s.111 vd.

¹⁸ Genel ve soyut biçimdeki uyarlama kayıtlarının geçerli olmaları için belirlilik ilkesine uygun şekilde düzenlenmeleri gerekir. Bu konuda bkz. RUSCH, Arnold F./HUGUENIN, Claire: "Unilateral Amendment Rights in General Terms and Conditions - The Trojan Horse in the Contract", Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht, 2008, s.46; HUGUENIN, Claire/MAISSEN, Eva: "Bedingungsänderungsklauseln", in Fuhrer, Stephan/Weber, Stephan(ed.), Allgemeine Versicherungsbedingungen: Fundgrube konsumentenfeindlicher Klauseln oder Quelle kundenorientierten Mehrwerts?, Schulthess, Zürich 2011, s.102 vd.; BUFF, s.189; MITROVIC, s.51.

¹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. OĞUZMAN/ÖZ, s.302; WEBER, Rolf H.: Die Erfüllung der Obligation, Art.68-96 OR, Berner Kommentar, Band VI/1/4, 2. Auflage, Stämpfli, Bern 2005, s.463; BILDA, s.39; BURKHARDT, s.35; SHRANER, Marius: Die Erfüllung der Obligationen, Art.68-96 OR, Zürcher Kommentar, 3. Auflage, Zürich 2000, s.116; LÜBKE-DETRING, Cord: Preisklauseln in allgemeinen Geschäftsbedingungen, Duncker & Humblot, Berlin 1989, s.25; KAMANABROU, s.19 vd.; LETTL, Tobias: "Die Anpassung von Verträgen des Privatrecht: 3. Teil. Der Tatbestand vertraglicher Anpassungsregelungen" (3. Teil), Juristische Schulung, (4), 2001, s.350; ARAT, s.127; GRAF VON WESTPHALEN, Friedrich/THÜSING, Gregor: Vertragsrecht und AGB-Klauselwerke, Beck, München 2013, N.72; BUFF, s.108 vd.

²⁰ BILDA, s.24; BISCHOFF, s.98; JICKELI, Joachim: Der langfristige Vertrag, Nomos, Baden-Baden 1996, s.270; BUFF, s.88. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ŞAHİN, s.133 vd.

²¹ BISCHOFF, s.98; JICKELI, s.270; FENYVES, s.117; LETTL, Tobias: "Die Anpassung von Verträgen des Privatrecht: 4. Teil. Die Rechtsfolgen vertraglicher Anpassungsregelungen" (4. Teil), Juristische Schulung, (5), 2001, s.456; FUHRER, s.412; BUFF, s.88; ŞAHİN, s.137.

²² JÄGGI/GAUCH/HARTMANN, s.210; KRAMER/SCHMIDLIN, s.IV/116; EREN/DÖNMEZ, s.2586 vd.; EREN, s.556; FENYVES, s.103; KAPLAN, s.116; ARAT, s.140; ALTOP, s.47; TOPUZ, s.166; MONN, s.32; İNCE, Nurten: Der Wegfall der Geschäftsgrundlage nach deutschem und türkischem Recht, Duncker & Humblot, Berlin 2014, s.369; ENZ, s.52 vd.; ACAR ÜNAL, s.308; TİLE, s.151.

²³ JÄGGI/GAUCH/HARTMANN, s.214; KRAMER/SCHMIDLIN, s.IV/117; EREN/DÖNMEZ, C.III, s.2587; EREN, s.556; FENYVES, s.103; KAPLAN, s.120; ARAT, s.147; ALTOP, s.47; TOPUZ, s.166; MONN, s.32; İNCE, s.370; ENZ, s.60; ACAR ÜNAL, s.310; TİLE, s.151.

²⁴ JÄGGI/GAUCH/HARTMANN, s.214; ARAT, s.147; MONN, s.32; İNCE, s.370.

²⁵ BUFF, s.122 vd.

²⁶ Aynı yönde bkz. BUFF, s.122 vd. Bu konuda ayrıca bkz. ŞAHİN, s.147.

²⁷ Aynı yönde bkz. HORN, Vertragsbindung, s.1119; FENYVES, s.109; KAMANABROU, s.17; BUFF, s.126; ŞAHİN, s.150.

²⁸ BILDA, s.46 vd.; BISCHOFF, s.99; LÜBKE-DETRING, s.21; BURKHARDT, s.33; LETTL, 4. Teil, s.460; KAMANABROU, s.17 vd.; BUFF, s.117; ŞAHİN, s.150.

artış olduğu takdirde bu artış taraflarca kararlaştırılan sözleşme bedeline eklenecektir” şeklindeki sözleşme hükmü örnek olarak verilebilir. Otomatik uyarlama kayıtları matematiksel formüllerle de kaleme alınabilir.²⁹ Otomatik uyarlama kayıtlarında öngörülen durum değişikliğinin gerçekleşmesi, tarafların herhangi bir irade açıklamasında bulunmalarına gerek olmaksızın sözleşmenin içeriğinin bu kayıtlarda kararlaştırıldığı biçimde değişmesi sonucunu doğurmaktadır.³⁰ Bu anlamda, otomatik uyarlama kayıtları geciktirici koşul niteliği taşımaktadır.³¹

Tek taraflı uyarlama kayıtları, sözleşmede düzenlenen durum değişikliği ortaya çıktığında taraflardan birinin sözleşmenin içeriğinde yapılacak değişikliği belirleme hakkını haiz olduğu uyarlama kayıtlarıdır.³² Bu tür uyarlama kayıtlarına “sözleşmenin yapıldığı tarihte geçerli olan çelik fiyatları arttığı takdirde yüklenici sözleşmeyi tek taraflı olarak uyarlama hakkına sahiptir” şeklindeki bir sözleşme hükmü örnek olarak gösterilebilir.

Tek taraflı uyarlama kayıtlarında, uyarlama hakkına sahip taraf uyarlama olgusu gerçekleştiğinde sözleşmenin içeriğinde yapılacak değişikliği dürüstlük kuralına uygun olarak kendisi belirlemektedir.³³ Bu anlamda, tek taraflı uyarlama kayıtları yenilik doğuran hak niteliği taşımaktadır.³⁴ Bu sebeple, bu kayıtlara göre sözleşmede yapılan değişiklik karşı tarafın hâkimiyet alanına vardığı andan itibaren hüküm ve sonuç doğurmaktadır.³⁵

Yeniden müzakere kayıtları, sözleşmede düzenlenen durum değişiklikleri meydana geldiği takdirde tarafların münhasıran sözleşmenin içeriğini yeniden müzakere etmeyi veya bu müzakere sonucunda bir anlaşmaya varma taahhüdü altına girdikleri sözleşme hükümleridir.³⁶ Münhasıran müzakere yükümlülüğünü üstlenen taraflar, sözleşmeyi uyarlama konusunda anlaşmaya varma borcu altına girmemektedir. Onlar, sadece sözleşmede düzenledikleri durum değişikliği meydana geldiğinde bunun borç ilişkisine etkisini müzakere etmek için bir araya gelmeyi taahhüt etmektedir.³⁷ Müzakere yükümlülüğü, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça bir yan yükümlülüktür.³⁸ Bu sebeple, taraflardan biri müzakere yükümlülüğünü kusurlu bir şekilde ihlal ettiği takdirde karşı taraf kural olarak sadece sözleşmenin müspet ihlali sebebiyle tazminat talep etme hakkına sahiptir.³⁹ Müzakere yükümlülüğünün yan edim yükümlülüğü olarak kararlaştırıldığı yeniden müzakere kayıtlarında ise bu yükümlülüğe aykırı davranan taraf temerrüde düşmüş olur.⁴⁰

Yeniden müzakere kayıtları kural olarak karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde kararlaştırılmaktadır. Bu sebeple, taraflardan biri yeniden müzakere kayıtlarından doğan müzakere yükümlülüğünün ifasında temerrüde düştüğünde, karşı taraf ona müzakere borcunu ifa etmesi için uygun bir süre vermelidir (TBK m.123). Bu durumda, sözleşmenin müzakere edilmesini isteyen taraf, müzakere borcunun zamanında ifa edilmemesi sebebiyle karşı taraftan gecikme tazminatı da talep edebilir (TBK m.119).

Müzakere yükümlülüğünde temerrüde düşen tarafın davranışlarından onun bu borcunu yerine getirmeyeceği anlaşılıyorsa ek süre verilmesine ihtiyaç yoktur (TBK m.124/I). Sözleşmeyi müzakere yükümlülüğünü ifa etmeyen taraf, ek sürenin geçmesine rağmen bu borcunu ifa etmemiş veya somut olayın şartlarına göre ek süre verilmesine ihtiyaç yoksa karşı taraf, TBK m.125’ten doğan diğer seçimlik haklarını kullanabilir. Bu çerçevede, müspet zararın veya sözleşmeyi feshederek menfi zararın giderilmesi isteyebilir. Karşı taraf, seçimlik haklarını kullanmak yerine, somut olayın özelliklerine göre hâkimden TBK m.138 uyarınca sözleşmenin uyarlanmasını da talep edebilir. Taraflar, sözleşmede müzakere yükümlülüğü yerine getirilmediği takdirde uygulama alanı bulacak ikincil bir hukuki çare olarak cezai şartı veya haklı sebeple sözleşmeyi fesih hakkını öngörmüşse bu hukuki çarelere başvurulması da mümkündür.⁴¹

Uyarlama yükümlülüğünün kararlaştırıldığı yeniden müzakere kayıtlarında, sözleşmenin uyarlanması konusunda anlaşamayan taraflar, doğrudan bu yükümlülük uyarınca sözleşmenin hâkim tarafından uyarlanmasını isteyebilir.⁴² Çünkü uyarlama yükümlülüğünün öngörüldüğü yeniden müzakere kayıtlarında, taraflar durum değişikliği ortaya çıktığında sözleşmeyi müzakere ederek uyarlama konusunda

²⁹ Matematiksel formülle kaleme alınmış otomatik uyarlama kaydı örneği için bkz. LÜBKE-DETRING, s.22 vd.

³⁰ HORN, *Vertragsbindung*, s.1120; NELLE, Andreas: *Neuverhandlungspflichten: Neuverhandlungen zur Vertragsanpassung und Vertragsergänzung als Gegenstand von Pflichten und Obliegenheiten*, Beck, München 1993, s.3; BAUR, s.46; BISCHOFF, s.99; FENYVES, s.109; BUFF, s.127 vd.; ARAT, s.144.

³¹ BILDA, s.46; LETTL, 4. Teil, s.460; BUFF, s.131.

³² BILDA, s.58; FENYVES, s.109 vd.; LETTL, 4. Teil, s.460; KAMANABROU, s.24; RUSCH/HUGUENIN, s.41; BUFF, s.136.

³³ GAUCH/SCHLUEP/SCHMID/EMMENEGGER, s.33; EREN, s.104.

³⁴ GAUCH/SCHLUEP/SCHMID/EMMENEGGER, s.332; WIEDEMANN, Rainer M.: *Preisänderungsvorbehalt: Einseitige Preisänderung zwischen Bestimmtheitsgrundsatz und Verfahrensschutz*, Dissertation, Augsburg 1990, s.14; RUSCH/HUGUENIN, s.48; BUFF, s.139; MITROVIC, s.39.

³⁵ BUFF, s.172.

³⁶ KRAMER, Ernst A.: *Inhalt des Vertrages*, Art.19-22 OR (Berner Kommentar), Berner Kommentar, Band VI/1/2/1a, Stämpfli, Bern 1991, s.42; SCHWENZER, Ingeborg/FOUNTOLAKIS, Christiana: *Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil*, 8. Auflage, Stämpfli, Bern 2020, s.203; FECHT, Gabriele: *Neuverhandlungspflichten zur Vertragsänderung unter besonderer Berücksichtigung d. bundesdeutschen Rechts und der Un-Kodizes über Technologietransfer und das Verhalten transnationaler Unternehmen, Rechtswissenschaftliche Forschung und Entwicklung 146, VVF, München 1988, s.107. Benzer yönde bkz. GAUCH, Peter: *Der Werkvertrag*, 6. Auflage, Schulthess, Zürich 2019, s.537; MONN, s.135, 534.*

³⁷ HORN, Norbert: “Neuverhandlungspflicht” (Neuverhandlungspflicht), *Archiv für die civilistische Praxis*, 181(4), 1981, s.257; MARTINEK, Michael: “Die Lehre von den Neuverhandlungspflichten – Bestandsaufnahme, Kritik ... und Ablehnung”, *Archiv für die civilistische Praxis*, 198(4), 1998, s.338 vd.; KAMANABROU, s.32; BUFF, s.160.

³⁸ MONN, s.212; MARTINEK, s.342; LETTL, 4. Teil, s.457.

³⁹ MARTINEK, s.341; LETTL, 4. Teil, s.457.

⁴⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ŞAHİN, s.197 vd.

⁴¹ NELLE, s.307 vd.; MONN, s.213,574; BUFF, s.168. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ŞAHİN, s.178 vd.

⁴² MARTINEK, s.341; LETTL, 4. Teil, s.457; MONN, s.212.

anlaşmaya varma borcu altına girmektedir⁴³.

III. FIRSATÇI DAVRANIŞLARA KONU OLAN UYARLAMA KAYITLARININ GEÇERLİLİĞİ

A. Genel Olarak

Uyarlama kayıtları, sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygun olarak düzenlenmelidir. Bununla birlikte, sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygun olarak kaleme alınan uyarlama kayıtları dürüstlük kuralına ve hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı olarak kullanılabilir. Hukukun ekonomik analizi yaklaşımında bu durum fırsatçı davranış kavramıyla açıklanmaktadır. Fırsatçı davranış, bir kimsenin bir başkasının güvenini kazandıktan sonra onunla aralarındaki iş birliğine aykırı şekilde davranarak bu güveni kırması, kurnazlık ve hile yoluyla kendi lehine çıkar sağlamasıdır⁴⁴. Taraflardan birinin karşı taraftan bir bilgiyi veya davranışı gizlemesi ya da onun karşı tarafın içinde bulunduğu durumdan yararlanması fırsatçı davranışa örnek olarak gösterebilir⁴⁵.

Fırsatçı davranışlar, sözleşmenin kurulması aşamasında (*ex-ante*) meydana gelebilir. Taraflardan birinin karşı tarafa sözleşme içeriğine ilişkin bir konu hakkında yanlış bilgi vermesi, bu tür fırsatçı davranışlara örnek olarak verilebilir. Bu tür davranışlardan doğan sorumluluk, somut olayın özelliklerine göre irade sakatlıkları veya *culpa in contrahendo* sorumluluk gibi hukuk kurallarıyla çözülmektedir⁴⁶. Fırsatçı davranışlar, sözleşmenin kurulmasından sonraki dönemde (*ex-post*) de ortaya çıkabilir⁴⁷. Sözleşmenin kurulmasından sonraki aşamada fırsatçı davranışta bulunan taraf, karşı tarafla aralarındaki sözleşmeye uygun hareket etmekle birlikte, bu sözleşmedeki hükümleri onun aleyhine olarak kendi lehine kazanç sağlayacak şekilde kullanmaktadır⁴⁸. Bu tür fırsatçı davranışlar, daha çok sürekli veya uzun süreli sözleşme ilişkilerinde görülmektedir. Zira, bu tür sözleşmelerde taraflar edimlerini farklı zamanlarda ifa etmektedir. Böyle sözleşmelerde, güçlü taraf bu sözleşmeden doğan aynı anda ifa yükümlülüğü olmamasından faydalanarak karşı tarafla iş birliği içerisinde hareket etmek yerine fırsatçı davranışta bulunarak kendisine daha yüksek kâr sağlamaktadır⁴⁹.

B. Uyarlama Kayıtlarına Dayanarak Fırsatçı Davranışlara Konu Olma Genel Olarak

Uyarlama kayıtlarının taraflardan biri tarafından bu kayıtların taraflarca kararlaştırılmasındaki amaca aykırı olarak kullanılması, somut olayın özelliklerine göre fırsatçı davranış oluşturmaktadır. Bu duruma, özellikle uzun süreli borç ilişkisi niteliği taşıyan eksik sözleşmelerde rastlanmaktadır⁵⁰. Hukukun ekonomik yaklaşımına göre eksik sözleşmeler, bir sözleşmeye uygulanacak kuralların tamamının taraflarca düzenlenmediği sözleşmelerdir⁵¹. Bu anlamda, eksik sözleşmeler tam sözleşmelerin tersini oluşturmaktadır. Eksik sözleşmelerde, işlem maliyetlerinin yüksekliği sebebiyle önemli durum değişiklikleri ve bunların sözleşmeye etkisi taraflarca sözleşmede düzenlenmemektedir⁵². Uyarlama kayıtları kaleme alınış biçimleri itibarıyla sözleşmenin içeriğindeki değişikliklerin kapsamını genişlettikleri ölçüde bu kayıtların eksik sözleşme niteliği artmaktadır. Nitekim bundan dolayı, genel ve soyut biçimde düzenlenen uyarlama kayıtlarının fırsatçı davranışlara konu olma ihtimali yüksektir⁵³. Özellikle genel ve soyut nitelikte düzenlenen tek taraflı uyarlama kayıtlarında, uyarlama hakkına sahip tarafın fırsatçı davranışta bulunarak sözleşmeyi kendi lehine hukuki sonuç doğuracak biçimde uyarlama tehlikesi vardır⁵⁴. Bu tür uyarlama kayıtlarına “ekonomik koşullarda önemli bir değişiklik olduğu takdirde satıcı fiyatı arttırabilir” şeklindeki bir sözleşme hükmü örnek olarak gösterilebilir.

Uyarlama kayıtlarında fırsatçı davranışlar, kilitleme etkisiyle bağlantılı olarak bekletme sorununun varlığı sebebiyle ortaya çıkabilmektedir⁵⁵. Kilitleme etkisi, taraflardan birinin sözleşmeyi sona erdirmesinin kendisi açısından doğurduğu yüksek işlem maliyetleri sebebiyle onun bu sözleşmeyi sona erdirmek yerine bununla bağlı kalmayı tercih etmek zorunda olmasıdır⁵⁶. Taraflardan biri, aynı sözleşmeyi yapacak başka bir kimseyi kolaylıkla bulamayacağı için bu sözleşmeye devam etmeye mecbur kalmışsa kilitleme etkisi söz

⁴³ NELLE, s.65; FENYVES, s.112; BUFF, s.158.

⁴⁴ WILLIAMSON, Oliver E.: Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications, Collier Macmillan, London 1975, s.26; FORNASIER, Matteo: Freier Markt und zwingendes Vertragsrecht: Zugleich ein Beitrag zum Recht der Allgemeinen Geschäftsbedingungen, Duncker & Humblot, Berlin 2013, s.48; BUFF, s.61.

⁴⁵ SCHÄFER, Hans-Berd/OTT, Claus: Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts, Springer, Berlin 2012, s.80 vd.; SANLI, Kerem Cem: Hukuk ve Ekonomi Perspektifinden Sözleşme Hukuku ve Sözleşme Yapıtlarının Ekonomik Analizi, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2015, s.26.

⁴⁶ SCHÄFER/OTT, s.80, 567; SANLI, s.30.

⁴⁷ SCHÄFER/OTT, s.80.

⁴⁸ MURIS, Timothy J.: “Opportunistic Behavior and the Law of Contracts”, Minnesota Law Review, 65, 1981, s.521.

⁴⁹ Genel olarak fırsatçı davranışlar bakımından aynı yönde bkz. SANLI, s.25. Ayrıca bkz. SANLI, s.30.

⁵⁰ NELLE; s.103; FORNASIER, s.49; BUFF, s.62.

⁵¹ FORNASIER, s.49; BUFF, s.62.

⁵² FORNASIER, s.49.

⁵³ BUFF, s.61.

⁵⁴ Tek taraflı uyarlama kayıtlarının uyarlama hakkı sahip tarafta fırsatçı davranış oluşturacak şekilde kullanılması tehlikesi sebebiyle öğretilerde bu tür kayıtlar “sözleşmenin Truva atı” olarak adlandırılmaktadır. RUSCH/HUGUENIN, s.41.

⁵⁵ KEIN, Benjamin/CRAWFORD, Robert G./ALCHIAN, Armen A.: “Vertical Integration, Appropriable Rents, and the Competitive Contracting Process”, Journal of Law and Economics, 21(2), 1978, s.301 vd.

⁵⁶ EWERTHART, Christian/SCHMITZ, Patrick W.: “Der Lock in Effekt und das Hold up Problem”, s.1-10; Munich Personal RePEc Archive Paper No. 6944, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/6944/1/MPRA_paper_6944.pdf, (Erişim: 4.03.2024).

konusudur⁵⁷. Taraflardan birinin yapmış olduğu işleme özel yatırımlardan dolayı sözleşmeyi sürdürmek zorunda kalması uyarılama kayıtlarında görülen kilitleme etkisine örnektir⁵⁸.

İşleme özel yatırımlar, alacaklı veya borçlu tarafından yapılan ve taraflar arasındaki iş birliğinin sona ermesiyle ekonomik değerini tamamen kaybeden veya önemli ölçüde değersiz hâle gelen yatırımlardır⁵⁹. Bu tür yatırımlar ile tarafların yapmış olduğu sözleşmenin konusu arasında sıkı bağlantı vardır. Çünkü yatırımı yapan taraf, bu yatırımdan beklediği kârı münhasıran sözleşmenin gereği gibi ifa edilmesi hâlinde elde edebilmektedir⁶⁰. Bir fast-food restoranını franchise alanın, franchise verenin işletmesine ait edim paketini kullanmak için yaptığı giderler sonucu ona bağımlı hâle gelmesi, işleme özel yatırımların mevcut olduğu sözleşmelerdeki kilitleme etkisine örnek olarak gösterilebilir⁶¹.

Kilitleme etkisinin mevcut olduğu sözleşmelerde, bundan etkilenmeyen taraf fırsatçı davranışta bulunarak karşı tarafı kendi istediği sözleşme koşullarını kabul etmeye mecbur bırakmaktadır. Bu tür sözleşmelerde, karşı taraf, işleme özel yatırımlar yapmış olduğu için kilitleme etkisinden etkilenmeyen tarafın önerdiği koşulları kabul etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum, öğretilerde bekletme sorunu olarak nitelendirilmektedir⁶². Belirli bir marka asansörün çalışmasının bu asansörün bakımının sadece marka tarafından yetkilendirilen servisler tarafından yapılmasına bağlı olması kilitleme etkisinin bulunduğu sözleşmelerdeki bekletme sorununa örnek olarak gösterilebilir.

Uygulamada genel ve soyut biçimde düzenlenen uyarılama kayıtlarının bekletme sorunu yaratmak amacıyla kullanıldığına rastlanmaktadır. Taraflar arasında uyarılama olgusunun şartlarının mevcudiyetine ilişkin bilgi asimetrisinin bulunduğu sözleşmelerde de güçlü taraf, uyarılama kaydı aracılığıyla sözleşmenin içeriğini kendine menfaat sağlamak amacıyla değiştirerek fırsatçı davranışta bulunabilmektedir⁶³. IT danışmanlığı hizmeti veren bir şirketin bu hizmeti alan şirketle arasındaki sözleşmede kararlaştırıldığı bir uyarılama kaydında, hizmeti alan şirketin bilgi eksikliğinden yararlanarak uyarılama talebinde bulunması buna örnek olarak verilebilir. Keza, tekel konumundaki bir sözleşme tarafının bu durumdan yararlanarak karşı tarafı kendi lehine sonuç doğuracak şekilde kaleme alınan uyarılama kaydını kabul etmeye mecbur bırakıp bu kayda dayanarak sözleşmeyi uyarlaması fırsatçı davranış sayılır. Tekel konumundaki sözleşme tarafı tarafından referans aralıklarındaki değişiklik sonucu zayıf tarafın borcunun beş kat artırılmasının öngörüldüğü bir otomatik uyarılama kaydı bu tür fırsatçı davranışlara örnek olarak gösterilebilir⁶⁴.

IV. FIRSATÇI DAVRANIŞLARA KONU OLAN UYARILAMA KAYITLARININ GEÇERLİLİĞİ

A. Genel Olarak

Uyarılama kayıtları, belirlilik ilkesine ve sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygun olarak kaleme alınmalıdır. Buna rağmen, taraflarca kararlaştırılmış uyarılama kayıtları geçersiz olabilir. Zira, belirlilik ilkesine ve sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygun biçimde düzenlenen uyarılama kayıtlarına göre sözleşmenin uyarlanması somut olayın özelliklerine göre fırsatçı davranış oluşturabilir. Fırsatçı davranışlara konu olan uyarılama kayıtları hâkim tarafından içerik denetimine tâbi tutulur⁶⁵. Böyle hâllerde, hâkim öncelikle uyarılama kayıtlarının sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygunluğunu değerlendirir⁶⁶. Zira, sözleşme özgürlüğünün sınırlarına aykırı uyarılama kayıtları geçersizdir (TBK m.27).

Hâkim, uyarılama kayıtlarının sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygun olduğuna kanaat getirdiği takdirde bu kayıtları yorumlayarak bunların somut olaydaki kullanımının hukuka uygunluğunu inceler⁶⁷. Burada iki husus değerlendirilir. Birinci husus, uyarılama kayıtlarına göre değiştirilen sözleşme içeriğinin sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygunluğunun denetimidir. İkinci husus ise sözleşme içeriğindeki değişikliklerin uyarılama kayıtlarının öngörülmesindeki amaç esas alınarak yapılmış olup olmadığının kontrolüdür⁶⁸.

Aşağıda öncelikle bireysel sözleşmelerde sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygun biçimde kaleme alınan uyarılama kayıtlarının fırsatçı davranışlara konu olduğu hâllerde, bu kayıtların geçerliliği incelenmiştir. Bunu takiben, genel işlem koşulu sayılan uyarılama kayıtlarına dayanılarak fırsatçı davranışlarda bulunulmasının hukuki sonuçları üzerinde durulmuştur⁶⁹.

⁵⁷ FORNASIER, s.87.

⁵⁸ NELLE, s.97; EWERTHART/SCHMITZ, s.2; BUFF, s.63 vd.

⁵⁹ NELLE, s.96; EWERTHART/SCHMITZ, s.2; BERGER, Klaus P.: “Renegotiation and Adaptation of International Investment Contracts: The Role of Contract Drafters and Arbitrators” (Renegotiation), Vanderbilt Journal of Transnational Law, 36(4), 2003, s.1349; BUFF, s.63.

⁶⁰ NELLE, s.97; BUFF, s.64.

⁶¹ BROWN, James R./CROSNO, Jody L./DEV, Chekitan S.: “The Effects of Transaction-Specific Investments in Marketing Channels: The Moderating Role of Relational Norms”, Journal of Marketing Theory and Practice, 17(4), 2009, s.317.

⁶² EWERTHART/SCHMITZ, s.2.

⁶³ BUFF, s.65 vd.

⁶⁴ Benzer yönde bkz. ŞAHİN, s.236.

⁶⁵ Aynı yönde bkz. KOCAYUSUFPAŞAĞLU, Necip/HATEMİ, Hüseyin/SEROZAN, Rona/ARPACI, Abdülkadir: Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Cilt I, 7. Bası, Filiz Yayınları, İstanbul 2017, s.564, dn.122.

⁶⁶ Bu konuda bkz. ŞAHİN, s.223 vd.

⁶⁷ Aynı yönde bkz. KOCAYUSUFPAŞAĞLU/HATEMİ/SEROZAN/ARPACI, s.564, dn.122; MITROVIC, s.64. Uyarılama kayıtlarının yorumu hakkında bkz. ŞAHİN, s.199 vd.

⁶⁸ BUFF, s.184 vd. Benzer yönde bkz. WIEDEMANN, s.24.

⁶⁹ Genel işlem koşulları içerisinde düzenlenen uyarılama kayıtlarının geçerliliği konusunda bkz. ŞAHİN, s.254 vd.

B. Aşırı Yararlanma

Kilitleme etkisinin bulunduğu sözleşmelerde taraflardan biri, diğer tarafın içinde bulunduğu durumdan yararlanarak uyarılma kayıtlarını bekletici sorun yaratmak amacıyla kullanabilir. Böyle hâllerde, aşırı yararlanma söz konusudur⁷⁰. Aşırı yararlanma, bir sözleşmede karşılıklı edimler arasında açık oransızlık bulunup bu durumun zarar gören tarafın zor durumda kalmasından, düşüncesizliğinden veya deneyimsizliğinden yararlanılarak meydana getirilmesidir (TBK m.28/I). Uyarılma kayıtlarında aşırı yararlanma, otomatik uyarılma kayıtları ve yeniden müzakere kayıtları bakımından önem taşımaktadır.

Otomatik uyarılma kaydı, yüksek işlem maliyetlerinde bulunan taraf aleyhine aşırı ölçüde oransızlık yaratacak şekilde öngörülmüşse aşırı yararlanma söz konusudur⁷¹. Otomatik uyarılma kayıtlarında öngörülen referans aralığındaki değişiklik sonucu işlem maliyetlerinde bulunan tarafın borcunun on kat artırılmasının düzenlendiği bir otomatik uyarılma kaydı bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu tür uyarılma kayıtları sözleşme özgürlüğünün genel sınırlarına aykırıdır. Böyle hâllerde, fırsatçı davranış sözleşmenin kurulması aşamasında ortaya çıkmaktadır.

Yeniden müzakere kayıtlarında, aşırı yararlanma bu kayıtlara dayanarak sözleşmenin müzakere edildiği ve uyarılandığı hâllerde görülmektedir. Bir başka deyişle, tarafların münhasıran yeniden müzakere kayıtları üzerinde anlaşması aşırı yararlanma sayılmaz. Fakat, işlem maliyetlerinin yüksek olduğu sözleşmelerde güçlü tarafın sözleşmede kararlaştırılan uyarılma yükümlülüğüne dayanarak karşı tarafı kabul etmeye mecbur bıraktığı sözleşme değişiklikleri aşırı yararlanma olarak nitelendirilebilir. Böyle hâllerde, güçlü tarafın önerdiği sözleşme değişiklikleri tarafların edimleri arasında açık oransızlığa sebep oluyorsa aşırı yararlanma söz konusudur⁷².

Hâkim, bir sözleşmede aşırı yararlanmanın mevcut olup olmadığına, edim ile karşı edim arasında açık oransızlık bulunmasını, taraflardan birinin diğer tarafa kıyasla zayıf durumda olmasının bu oransızlığa sebebiyet vermesi ve güçlü tarafın zayıf tarafın bu durumunu bilmesi ve bundan yararlanmasını istemesi hususlarını kümülatif olarak dikkate alarak karar verir⁷³. Tarafların edimleri arasındaki oransızlık, bu edimlerin sözleşmenin kurulması sırasındaki piyasa fiyatları esas alınarak belirlenir. Bu anlamda, aşırı yararlanmanın söz konusu olduğu yeniden müzakere kayıtlarında piyasa fiyatı bu kayıtlara göre sözleşme içeriğinin değiştirilmesi anında belirlenir. Piyasa fiyatı bulunmayan edimlerin değeri, benzer malları edinmenin maliyeti ile işlem hayatına uygun kâr toplanarak hesaplanır⁷⁴. Bu değerlendirmede, asli edim yükümlülükleriyle birlikte yan edim yükümlülükleri de göz önünde tutulur⁷⁵.

Yeniden müzakere kaydına dayanarak sözleşmenin içeriğinin değiştirilmesinin aşırı yararlanma teşkil ettiği hâllerde, sözleşme kural olarak tam iptal edilebilirlik yaptırımına tâbi olur (TBK m.28/I). Bununla birlikte, zayıf taraf sözleşmeyle bağlı kalarak edimler arasındaki oransızlığın giderilmesini de talep edebilir (TBK m.28/I). Bu durumda, değiştirilmiş kısmi iptal edilebilirlik yaptırımı söz konusudur⁷⁶.

Değiştirilmiş kısmi iptal edilebilirlik hâlinde, TBK m 27/II'nin sonuçları kıyasen uygulama alanı bulmaktadır. Bu durumda, değiştirilmiş kısmi iptal edilebilirlik yaptırımının anlamı, aşırı yararlanma sayılan edimin geçmişe etkili olarak ortadan kalkmasıdır. Bu edimin yerini, tarafların edimleri arasında tam bir denklik sağlayacak piyasa fiyatı alır⁷⁷. Bu hâlde, piyasa fiyatının esas alınmasının sözleşmenin kurulması sırasında sağlanan edimler arasındaki oransızlığı bozduğu ileri sürülebilir. Fakat, bu durum güçlü tarafı zayıf tarafı sömürmekten caydırmaktadır. Zira, aksi takdirde güçlü taraf karşı tarafı sömürdüğünde en kötü sözleşmenin kurulması sırasındaki menfaatler dengesine döneceğini düşünerek uyarılma kayıtlarını aşırı yararlanma oluşturacak şekilde kullanabilir. Bu tehlike nedeniyle uyarılma kayıtlarından doğan aşırı yararlanma hâllerinde edimlerin piyasa değerinin esas alınması aşırı yararlanmanın mahiyetine daha uygundur⁷⁸.

C. Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı

Türk Medeni Kanunu m.2/II'ye göre, bir kimsenin bir hakkını açıkça kötüye kullanması hukuk düzeni tarafından korunmaz. Bu hüküm uyarınca uyarılma kayıtlarından doğan uyarılma hakkı da kötüye kullanılmamalıdır. Örneğin mahiyetleri gereği sadece öngörülebilir durum değişikliklerinin düzenlenmesinin mümkün olduğu otomatik uyarılma kayıtlarının bulunduğu bir sözleşmede, öngörülebilir

⁷⁰ BUFF, s.216.

⁷¹ BUFF, s.216.

⁷² Benzer yönde bkz. BUFF, s.218.

⁷³ EREN/DÖNMEZ, C.I, s.802 vd. KOCAYUSUPFAŞAOĞLU/HATEMİ/SEROZAN/ARPAÇI, s.485, OĞUZMAN/ÖZ, s.135 vd.; EREN, s.482 vd.; Gümiş, s.365 vd.; ÇAKIRCA, Seda İrem: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na göre Aşırı Yararlanma Kavramı, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2015, s.129 vd.; OKUMUŞ, Selmani: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na göre Aşırı Yararlanma (Gabin), Yetkin Yayınları, Ankara 2015, s.87 vd.; ÇAĞLAR, Hayrettin: "Aşırı Yararlanma (Gabin) Hükümlerinin Tacirler Bakımından Uygulanması (TBK m.28)", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, 32(69), 2016, s.72.

⁷⁴ KRAMER, Berner Kommentar, s.188 vd.; OĞUZMAN/ÖZ, s.135 vd.; GÜMÜŞ, s.365; ÇAĞLAR, s.77. Aynı yöndeki Yargıtay kararları için bkz. Yargıtay 17. HD, 19.02.2018, E.2016/14196, K.2018/1061; Yargıtay 17. HD, 19.02.2018, E.2016/18503, K.2018/1060. Karş. Yargıtay 1. HD, 27.12.1976, E.1976/10791, K.1976/12751.

⁷⁵ KRAMER, Berner Kommentar, s.188 vd.; OĞUZMAN/ÖZ, s.135; OKUMUŞ, s.100 vd.; ÇAĞLAR, s.78.

⁷⁶ KRAMER, Berner Kommentar, s.188 vd.; KOCAYUSUPFAŞAOĞLU/HATEMİ/SEROZAN/ARPAÇI, s.497; GÜMÜŞ, s.370 vd. Karş. ÇAKIRCA, s.224 vd.

⁷⁷ KRAMER, Berner Kommentar, s.202; KOCAYUSUPFAŞAOĞLU/HATEMİ/SEROZAN/ARPAÇI, s.497; SCHWENZER/FOUNTOULAKIS, s.290; GÜMÜŞ, s.373 vd. Aynı yöndeki İsviçre Federal Mahkemesi kararı için bkz. BGE 123 III 292 N.2d. Bu konuda ayrıca bkz. GAUCH/SCHLUEP/SCHMID/EMMENEGGER, s.174 vd.

⁷⁸ Benzer yönde bkz. BUFF, s.220.

olmakla birlikte beklenmeyen bir durum değişikliği gerçekleşmişse sözleşmenin uyarlanması bundan olumsuz etkilenen taraf bakımından öngörülemez bir hâle gelmiş olabilir. Böyle bir durumda, otomatik uyarlama kaydına göre sözleşmenin uyarlanması bu kayıtların karşılaştırılmalarında amaca aykırı olup fırsatçı davranış teşkil eder. Bu durumda, uyarlamadan olumsuz etkilenmeyen tarafın otomatik uyarlama kaydı gereği sözleşmenin kendiliğinden uyarlandığını ileri sürmesi, hakkın kötüye kullanılması niteliğindedir. Nitekim Yargıtay da önüne gelen çeşitli uyuşmazlıklarda⁷⁹, uyarlama kaydının bulunduğu sözleşmelerde bu kayda dayanmanın hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı olabileceğine karar vermiştir. Fakat, Yargıtay'ın önüne gelen bu uyuşmazlıklarda taraflarca karşılaştırılmış bir uyarlama kaydı bulunmadığı için bu kararlarda uyarlama kayıtlarının hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı olacağı durumlara ilişkin somut örnekler yer verilmemiştir. Bununla birlikte, Yargıtay, bu kararlarında uyarlama kayıtlarının varlığına rağmen tarafların edimleri arasında aşırı bir isabetsizlik olduğu takdirde sözleşmenin hâkim tarafından uyarlanabileceğini kabul etmiştir.

Uyarlama kayıtlarına göre sözleşmenin uyarlanmasının hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırılığı, somut olayın bütün özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir⁸⁰. Örneğin tarafların menfaatleri arasındaki dengeyi korumak amacıyla öngörülen bir tek taraflı uyarlama kaydı uyarlama hakkına sahip tarafın aleyhine sonuç doğuran bir durum değişikliği gerçekleştiğinde uygulama alanı bulduğu gibi, diğer tarafın aleyhine sonuç doğuran bir durum değişikliği gerçekleştiğinde de uygulanır. Hâkim ancak istisnai hâllerde uyarlama kayıtlarına dayanarak sözleşmenin uyarlanmasını hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı olarak kabul etmelidir. Çünkü hâkimin sözleşmeye müdahalesi sözleşmedeki risk dağılımını değiştirmemelidir⁸¹.

Tek taraflı uyarlama kayıtlarının bulunduğu sözleşmelerde, uyarlama hakkına sahip taraf bu hakkını dürüstlük kuralına ve hakkaniyete uygun olarak kullanmalıdır. Bu durum, öğretide hakkaniyete uygun takdir yetkisi olarak adlandırılmaktadır⁸². Hakkaniyete uygun takdir yetkisi, Alman Medeni Kanunu § 315(I)'de düzenlenmiştir. Bu hükme göre, sözleşmede karşılaştırılan edimin taraflardan biri tarafından belirlenmesi gereken hâllerde, şüphe durumunda bu belirlemenin hakkaniyete uygun olarak yapılacağı varsayılır. Türk hukukunda ise hakkaniyete uygun takdir yetkisi kanunda özel bir hükümde düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, bu ilke Türk hukuku bakımından da geçerlidir. Türk hukukunda edimi belirleme yetkisi, dürüstlük kuralına ve hakkaniyete uygun olarak kullanılmalıdır. TBK m.86'da çeşit borçlarında edimin seçiminin borçluyu ait olduğu hâllerde bu edimin ortalama nitelikten daha düşük olamayacağını kanun koyucu tarafından öngörülmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Hâkim, edimi belirleme hakkına sahip tarafın bu hakkının içeriğini belirlerken tarafların menfaatlerini ve somut olayın özelliklerini göz önünde bulundurur. Tek taraflı uyarlama kayıtlarından doğan uyarlama hakkının içeriği de bu şekilde tespit edilir. Bu anlamda, tek taraflı uyarlama kayıtlarından doğan uyarlama hakkı bu kayıtların karşılaştırılmasındaki amaca uygun biçimde kullanılmalıdır⁸³. Yargıtay, genel işlem koşullarının ve haksız şartların henüz kanuni düzenlemeye kavuşmadığı dönemde bankanın faiz oranını değiştirme yetkisine sahip olduğu banka kredi kartı sözleşmelerindeki uyarlama kayıtlarının geçerli olduğuna karar vermiştir⁸⁴. Bununla birlikte, Yargıtay bankanın bu hakkının dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağıyla sınırlandırıldığına hükmetmiştir.

Türk Medeni Kanunu m.2/II'ye göre, hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı davranış hukuk düzeni tarafından korunmaz. Bir başka deyişle, hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırılığın yaptırımı, hakkını kötüye kullanan kimsenin bununla elde etmek istediği menfaate kavuşmasına hukuk düzeni tarafından izin verilmemesidir. Hakkın kötüye kullanılmasına ilişkin uyuşmazlıklara bakan hâkim, somut olayın özelliklerini göz önünde bulundurarak bu yasağı aykırılığı önleyecek en uygun yaptırıma hükmetmelidir. Bu anlamda, hâkim söz konusu hukuki işlemin hükümsüzlüğüne, sözleşmenin içeriğinde değişikliğe, hakkın kötüye kullanılmasına son verilmesine, bunun önlenmesine veya bundan zarara uğrayan taraf lehine tazminat ödenmesine karar verebilir⁸⁵.

Uyarlama kayıtlarına göre sözleşmenin uyarlanmasının hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı olduğu durumlarda, sözleşmenin uyarlamadan önceki hâliyle geçerli olacağı ileri sürülebilir. Bununla

⁷⁹ Yargıtay 3. HD, E.2017/7432, K.2019/397; Yargıtay 3. HD, E.2017/5992, K.2019/1363; Yargıtay 3. HD, 19.09.2018, E.2017/3615, K.2018/8697; Yargıtay 3. HD, E.2017/8316, K.2019/2369.

⁸⁰ Aynı yönde bkz. KREN KOSTKIEWICZ, Jolanta/WOLF, Stephan/AMSTUTZ, Marc/FANKHAUSER, Roland: ZGB Kommentar: Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Auflage, Schulthess, Zürich 2021, s.101; OĞUZMAN, M. Kemal/BARLAS, Nami: Medenî Hukuk: Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, 24. Bası, Vedat Yayınları, İstanbul 2018, s.269; AKİPEK, Jale G./AKINTÜRK, Turgut/ATEŞ, Derya: Türk Medeni Hukuku: Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku, 18. Bası, Turhan Yayınları, İstanbul 2022, s.190; AKYOL, Şener: Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, 2. Bası, Filiz Yayınları, İstanbul 2006, s.108. Aynı yöndeki İsviçre Federal Mahkemesi kararı için bkz. BGE 134 III 52, N.2.1. Hakkın kötüye kullanılması yasağı, münhasıran somut olayda uygulanabilir özel bir kanun hükmünün bulunmadığı hâllerde uygulama alanı bulmaktadır. Bir başka deyişle, hakkın kötüye kullanılması yasağı ikincil niteliktedir. Bu konuda bkz. BAUMANN, Max: Einleitung, Art.1-7 ZGB, Zürcher Kommentar, Band I/1, 3. Auflage, Schulthess, Zürich 1998, s.475; KREN KOSTKIEWICZ/WOLF/AMSTUTZ, /FANKHAUSER, s.101; EDİS, Seyfullah: Medenî Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, 5. Bası, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1993, s.330.

⁸¹ BUFF, s.223; MITROVIC, s.63.

⁸² KRAMER/SCHMIDLIN, s.171; GAUCH/SCHLUEP/SCHMID/EMMENEGGER, s.33; MÜLLER, s.942 vd.; EREN, s.104; SCHWENZER/FOUNTOULAKIS, s.45; HUGUENIN/MAISSEN, s.104 vd.; BUFF, s.142. Aynı yöndeki İsviçre Federal Mahkemesi kararları için bkz. BGE 99 II 290, N.6c; BGE 118 II 157, N.4b/bb.

⁸³ BUFF, s.226 vd.; MITROVIC, s.66.

⁸⁴ Yargıtay 19. HD, 26.11.1994, E.1994/6472, K.1994/11647.

⁸⁵ EDİS, s.331; OĞUZMAN/BARLAS, s.286; AKYOL, s.108 vd.

birlikte, hâkim somut olayın özelliklerini göz önünde bulundurarak sözleşmenin içeriğinde kendi koyduğu kurallara göre değişiklik yapabilir. Çünkü tarafların sözleşmede uyarlama kayıtlarını kararlaştırmalarının sebebi, sözleşmenin durum değişikliklerine uyarlanmasını sağlamaktır.

D. Genel İşlem Koşulu Sayılan Uyarlama Kayıtlarında Fırsatçı Davranışlar

Genel işlem koşulları içerisinde düzenlenen uyarlama kayıtları, genel işlem koşulları denetimine tâbidir (TBK m.20 vd.). Bununla birlikte, uygulamada uyarlama kayıtlarının genel işlem koşulları denetimine tâbi olması, otomatik uyarlama kayıtları ve tek taraflı uyarlama kayıtları bakımından önem taşımaktadır. Zira, genel işlem koşullarının rasyonalizasyon amacı doğrultusunda bu koşullar arasında yeniden müzakere kayıtlarına yer verilmesi ancak istisnai hâllerde söz konusudur⁸⁶.

Genel işlem koşulu sayılan ve fırsatçı davranışlara konu olan uyarlama kayıtlarının yürürlük denetimi, global kabul yoluyla benimsenen uyarlama kayıtlarının şaşırtıcı (olağandışı, beklenmeyen) hüküm sayılması açısından önemlidir. Şaşırtıcı hüküm, sözleşmenin kurulması sırasında müşterinin hiç hesaba katmadığı veya makul bir müşterinin yaptığı sözleşme gereği hesaba katmasının ondan beklenmeyeceği sözleşme hükümleridir⁸⁷. Bu tür hükümlerin özelliği, bunların sözleşmenin niteliği ve tipik muhtevasıyla bağdaştırılamaması (objektif unsur) ve genel işlem koşullarını kullanan tarafın müşterinin dikkatini bu hükümlere çekmemiş olmasıdır (sübjektif unsur)⁸⁸. Esasında genel işlem koşulları içerisinde düzenlenen uyarlama kayıtları genellikle şaşırtıcı hüküm değildir⁸⁹. Örneğin belirli bir iş veya meslek çevresindeki sözleşmelerde sözleşme bedelinin enflasyona göre uyarlanmasının öngörüldüğü genel işlem koşulları içerisinde yer alan otomatik uyarlama kayıtları şaşırtıcı hüküm değildir. Bununla birlikte, örneğin genel işlem koşulu sayılan bir sözleşmenin ilk sayfasında büyük harflerle “sözleşme süresi her durumda bir yıldır” yazmasına rağmen, arka sayfasında “sözleşme süresi sona erdiğinde sözleşme aynı koşullarla yenilenir” şeklindeki bir otomatik uyarlama kaydına yer verilmişse bu kayıt şaşırtıcı hüküm niteliğinde olup fırsatçı davranış teşkil etmektedir⁹⁰. Şaşırtıcı hüküm sayılan bu tür uyarlama kayıtları, TBK m.21/II uyarınca yazılmamış sayılır⁹¹.

Kanun koyucu, genel işlem koşullarının fırsatçı davranışlara konu olmasını engellemek amacıyla bu koşulların yorumlanması bakımından metni kaleme alan aleyhine yorum ilkesini (*contra preferentem*) özel olarak öngörmüştür (TBK m.23). Bu ilkeye göre, genel işlem koşulu sayılan bir hüküm açık ve anlaşılır değil veya birden çok anlama geliyorsa son çare (*ultima ratio*) olarak bu koşulları kullanan tarafın aleyhine ve karşı taraf lehine yorumlanır. Bu ilke, genel işlem koşulları içerisinde düzenlenen uyarlama kayıtlarının yorumlanmasında da uygulanır.

Genel işlem koşullarında fırsatçı davranışların ortaya çıkmasının önlenmesi amacıyla öngörülen asıl düzenleme içerik denetimidir. İçerik denetimi, yürürlük ve yorum denetiminden geçen genel işlem koşullarının taraflar arasındaki menfaatler dengesini sağlayıp sağlamadığını tespit etmek amacıyla yapılan denetimdir (TBK m.25). TBK m.25'te genel işlem koşullarında içerik denetiminin ölçütü olarak dürüstlük kuralı kabul edilmiştir. Fakat, bu hükümde dürüstlük kuralına aykırılık belirlenmesinde kullanılacak kıstaslar düzenlenmemiştir. Bu anlamda, TBK m.25'te kural içi boşluk bulunmaktadır. Bu boşluk, Türk Ticaret Kanunu m.55/İ hükmüyle doldurulmaktadır. Buna göre, kanuni düzenlemeden önemli ölçüde ayrılan ve sözleşmeden doğan hak ve borçların dağılımını sözleşmenin niteliğine önemli ölçüde aykırı olacak biçimde değiştiren genel işlem koşulları kesin hükümsüzdür. Ayrıca, bu kurallar açık ve anlaşılır biçimde kaleme alınmalı, bir başka deyişle saydamlık (şeffaflık) kuralına uygun olmalıdır⁹². Bununla birlikte, genel işlem koşulları içerisinde düzenlenen bütün sözleşme hükümleri içerik denetimine tâbi değildir. Uygulanması gereken hukuki düzenlemeyi tekrarlayan genel işlem koşulları ve doğrudan asli edimi belirlemeye yönelik genel işlem koşulları içerik denetiminin kapsamı dışındadır⁹³. Uyarlama kayıtları, dolaylı olarak asli edimin

⁸⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ŞAHİN, s.258 vd.

⁸⁷ GAUCH/SCHLUEP/SCHMID/EMMENEGGER, s.276; KOLLER, Obligationenrecht, s.422; OĞUZMAN/ÖZ, s.166; KOÇAYUSUFPAŞAOĞLU/HATEMİ/SEROZAN/ARPACI, s.236; HUGUENIN, s.194; ATAMER, Yeşim M.: Sözleşme Özgürlüğünün Sınırlandırılması Çerçevesinde Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi (Genel İşlem), Beta Yayıncılık, İstanbul 2001, s.108; HAVUTÇU, Ayşe: Açık İçerik Denetimi Yoluyla Tüketicinin Genel İşlem Şartlarına Karşı Korunması, Güncel Yayınları, İzmir 2003, s.135; GÜMÜŞ, s.181; ÖZDEMİR, Hayrunnisa: “Genel İşlem Şartlarında Şaşırtıcı ve Beklenmedik Şartlar”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22(3), 2016, s.2350; ATAMER, Yeşim M./PICHONNAZ, Pascal: “Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts: General Report: Judicial Control and Other Means of Price Control” (in. Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts in Atamer, Yeşim M./Pichonnaz (ed.), Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts, Springer, Cham 2020, s.16; PROBST, s.658.

⁸⁸ GAUCH/SCHLUEP/SCHMID/EMMENEGGER, s.277 vd.; HUGUENIN, s.195; HAVUTÇU, s.136 vd. Karş. KOLLER, s.427.

⁸⁹ Karş. Karşılaştırmalı hukukta şaşırtıcı hükümlerin örtülü içerik denetimi yapmak amacıyla kullandığı hâllerde fırsatçı davranışlara konu olan uyarlama kayıtlarının şaşırtıcı hüküm sayıldığı örnekler için bkz. ŞAHİN, s.265 vd.

⁹⁰ BGH, 1.06.1989 – X ZR 78/88.

⁹¹ Yazılmamış sayılmanın hukuki niteliği konusunda bkz. ŞAHİN, s.263 vd.

⁹² SCHWENZER/FOUNTOULAKIS, s.366; ATAMER; Yeşim M.: “Yeni Türk Borçlar Kanunu Hükümleri Uyarınca Genel İşlem Koşullarının Denetlenmesi - TKHK m.6 ve TTK m.55, f. 1 (f) ile Karşılaştırmalı Olarak” (TKHK m.6), in Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar, 8 Nisan 2011, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara 2012, s.47 vd.; BAŞ, Ece: “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununda Genel İşlem Koşulu Kavramı ve İçerik Denetimi”, in Tufan Ögüz (ed.), Prof. Dr. Mustafa Dural’a Armağan, Filiz Yayınları, İstanbul 2003, s.296; ANTALYA, O. Gökhan/DOĞANCI, E. Doğa: “Genel İşlem Koşullarında Saydamlık Kuralının, Bunun TBK m.20 vd.’daki Görünümlerinin ve TTK m.55 f. 1 f ile TBK m.20 vd.’nın Birlikte Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 24(2), 2018, s.826.

⁹³ ATAMER, TKHK m.6, s.116 vd. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ŞAHİN, s.286 vd.

belirlenmesine hizmet ettiği için bu kayıtlar da içerik denetimine tâbidir. Bu anlamda, genel işlem koşulu sayılan otomatik uyarlama kayıtları taraflar arasındaki menfaatler dengesini sağlayacak şekilde kaleme alınmalıdır. Bunun için bu kayıtlar hem olumlu hem de olumsuz durum değişiklikleri bakımından hüküm ve sonuç doğuracak biçimde düzenlenmelidir. Otomatik uyarlama kayıtları, belirli bir referans değeri esas alınmaksızın düzenlendiği takdirde beklenmeyen sonuçlara sebebiyet verebilir. Bundan dolayı, öğretide otomatik uyarlama kayıtlarının referans değerindeki değişikliklere ilişkin asgari ve/veya azami bir oran belirlenmesi, bu tür kayıtlarda müşteriye sözleşmeyi fesih hakkı tanınması veya bu kayıtların beklenmeyen sonuçlara sebep olduğu hâllerde taraflara yeniden müzakere yükümlülüğü getirilmesi gerektiği savunulmaktadır⁹⁴.

Türk Borçlar Kanunu m.24'e göre, genel işlem koşullarının bulunduğu bir sözleşmede veya ayrı bir sözleşmede yer alan ve bu koşulları kullanan tarafa tek taraflı olarak müşteri aleyhine bu koşulları içeren sözleşmenin bir hükmünü değiştirme veya yeni bir düzenleme yapma yetkisi veren kayıtlar yazılmamış sayılır. Bu hüküm uyarınca, genel işlem koşulu sayılan tek taraflı uyarlama kayıtları fırsatçı davranışlara konu olmasalar dahi yazılmamış sayılmaktadır. Fakat, tek taraflı uyarlama kayıtlarının bu hüküm gereği geçersiz sayılması ekonomik olarak istenmeyen sonuçlara neden olabilir⁹⁵. Bu sebeple, TBK m.24'ün katılığını aşmak için bu hükümde yer verilen yazılmamış sayılma yaptırımını, basit veya değiştirilmiş kısmi kesin hükümsüzlük olarak anlaşılmalıdır⁹⁶. Bununla birlikte, olması gereken hukuk bakımından asıl yapılması gereken bu hükmün yürürlükten kaldırılmasıdır⁹⁷.

V. SONUÇ

Sözleşme özgürlüğüne göre taraflar, sözleşmenin kurulması anında sağlanan menfaatler dengesinin durum değişiklikleri sebebiyle ileride bozulabileceğini ve sözleşmenin uyarlanmasına sebebiyet vereceğini dikkate alarak bu tür sözleşme risklerinin dağılımını sözleşmede düzenleyebilir. Tarafların bu amaçla kararlaştırdıkları sözleşme hükümleri, uyarlama kayıtlarıdır. Uyarlama kayıtları, bu kayıtların hukuki niteliğini ve hukuki geçerliliğini incelemek için bir ayrıma tâbi tutulabilir. Buna göre uyarlama kayıtları, otomatik (kendiliğinden) uyarlama kayıtları, tek taraflı uyarlama kayıtları ve yeniden müzakere kayıtları olarak üçe ayrılmaktadır.

Otomatik uyarlama kayıtları, sözleşmede düzenlenen durum değişikliği ortaya çıktığında tarafların yeni bir irade açıklamasında bulunmalarına gerek olmaksızın sözleşmenin uyarlanmasının öngörüldüğü uyarlama kayıtlarıdır. Tek taraflı uyarlama kayıtları, sözleşmede düzenlenen durum değişikliği meydana geldiğinde taraflardan birinin sözleşmenin içeriğinde yapılacak değişikliği belirleme hakkını haiz olduğu uyarlama kayıtlarıdır. Yeniden müzakere kayıtları ise sözleşmede düzenlenen durum değişiklikleri gerçekleştiği takdirde tarafların münhasıran sözleşmenin içeriğini yeniden müzakere etmeyi veya bu müzakerenin sonucunda bir anlaşmaya varma taahhüdü altına girdikleri sözleşme hükümleridir.

Uyarlama kayıtları, sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygun olarak düzenlenmelidir. Bununla birlikte, tarafların müzakere güçlerinin birbirinden farklı olduğu sözleşmelerde güçlü taraf sözleşme özgürlüğünün sınırlarına uygun biçimde kaleme alınan uyarlama kayıtlarını zayıf taraf aleyhine fırsatçı davranış teşkil edecek biçimde kullanabilir. Uyarlama kayıtlarının taraflardan biri tarafından kararlaştırılmalarındaki amaca aykırı olarak kullanılması, somut olayın özelliklerine göre fırsatçı davranış teşkil etmektedir. Genel ve soyut biçimde düzenlenen uyarlama kayıtlarına dayanarak sözleşmenin uyarlanması somut olayın özelliklerine göre buna örnek olarak gösterilebilir.

Uyarlama kayıtlarında fırsatçı davranışlar, kilitleme etkisiyle bağlantılı olarak bekletme sorununun varlığı sebebiyle ortaya çıkabilmektedir. Kilitleme etkisinin mevcut olduğu sözleşmelerde, bundan etkilenmeyen taraf fırsatçı davranışta bulunarak karşı tarafı kendi istediği sözleşme koşullarını kabul etmeye mecbur bırakmaktadır. Bu durum, yeniden müzakere kayıtlarından doğan uyarlama yükümlülüğünün yerine getirilmesi aşamasında aşırı yararlanma teşkil etmektedir. Yeniden müzakere kaydına dayanarak sözleşmenin içeriğinin değiştirilmesinin aşırı yararlanma sayıldığı hâllerde, sözleşme kural olarak tam iptal edilebilirlik yaptırımına tâbi olur (TBK m.28/I). Bununla birlikte, zayıf taraf sözleşmeyle bağlı kalarak edimler arasındaki oransızlığın giderilmesini de talep edebilir (TBK m.28/I). Bu durumda, değiştirilmiş kısmi iptal edilebilirlik yaptırımı söz konusudur.

Uyarlama kayıtlarında fırsatçı davranışlara hakkın kötüye kullanılması yasağıyla bağlantılı olarak rastlanabilmektedir. Mahiyetleri gereği sadece öngörülebilir durum değişikliklerine yer verilmesinin mümkün olduğu otomatik uyarlama kayıtlarının bulunduğu bir sözleşmede, öngörülebilir olmakla birlikte beklenmeyen bir durum değişikliği gerçekleşmişse sözleşmenin uyarlanması bundan olumsuz etkilenen taraf bakımından öngörülemez bir hâle gelmiş olabilir. Keza, tek taraflı uyarlama kayıtlarından doğan uyarlama hakkının somut olaydaki kullanımı da hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı olabilir. Uyarlama kayıtlarına göre sözleşmenin uyarlanmasının hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı olduğu durumlarda, sözleşmenin uyarlamadan önceki hâliyle geçerli olacağı ileri sürülebilir. Bununla birlikte, hâkim somut olayın özelliklerini göz önünde bulundurarak sözleşmenin içeriğini kendi koyduğu kurallara göre değiştirebilir.

⁹⁴ HORN, Vertragsbindung, s.1120; BUFF, s.259.

⁹⁵ Bu konuda bkz. ŞAHİN, s.290 vd.

⁹⁶ GÜMÜŞ, s.191. Bu konuda ayrıca bkz. ŞAHİN, s.291 vd.

⁹⁷ Aynı yönde bkz. ATAMER, TKHK m.6, s.61; BİLGİN YÜCE, Melek: Edimi Belirleme Yetkisinin Mevcut Genel İşlem Koşulları Teorisi ve 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Açısından Değerlendirilmesi", Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 8(Özel Sayı), 2013, s.3235.

Uyarlama kayıtları, genel işlem koşulları içerisinde düzenledikleri takdirde genel işlem koşulları denetimine tâbidir. Bu husus, uygulamada otomatik uyarlama kayıtları ve tek taraflı uyarlama kayıtları bakımından önem taşımaktadır. Buna karşılık, yeniden müzakere kayıtları genel işlem koşullarının rasyonalizasyon amacıyla bağdaşmadıkları için ancak istisnai hâllerde bu koşullar arasında düzenlenebilir. Genel işlem koşulu sayılan uyarlama kayıtları, yürürlük denetimi aşamasında şaşırtıcı hüküm niteliği taşıdıkları için fırsatçı davranışlara konu olabilir. Bu tür uyarlama kayıtları TBK m.21/II uyarınca yazılmamış sayılır. Genel işlem koşullarının yorum denetiminde TBK m.23'te açıkça öngörülen metni kaleme alan aleyhine yorum ilkesi son çare olarak bu koşullar içerisinde düzenlenen uyarlama kayıtlarının yorumlanması bakımından da uygulama alanı bulur. Bununla birlikte, genel işlem koşulu sayılan uyarlama kayıtlarında fırsatçı davranışların ortaya çıkmasının önlenmesi amacıyla öngörülen asıl düzenleme içerik denetimidir.

Uyarlama kayıtları, dolaylı olarak asli edimin belirlenmesine hizmet ettiği için içerik denetimine tâbidir. Genel işlem koşulları içerisinde düzenlenen uyarlama kayıtlarının içerik denetimine takılmaması için bu kayıtların durum değişiklikleri karşısında hem olumlu hem de olumsuz sonuç doğuracak biçimde kaleme alınmaları gerekir. Aksi takdirde, bu kayıtlar TBK m.25 uyarınca kesin hükümsüzdür.

Genel işlem koşulları içerisinde düzenlenen tek taraflı uyarlama kayıtları TBK m.24 gereği yazılmamış sayılır. Fakat, bu hükmün katı şekilde uygulanması ekonomik olarak istenmeyen sonuçlara sebep olabilir. Bundan dolayı, TBK m.24'te yer verilen yazılmamış sayılma yaptırımını, basit veya değiştirilmiş kısmi kesin hükümsüzlük olarak anlaşılmalıdır. Bununla birlikte, olması gereken hukuk bakımından asıl yapılması gereken TBK m.24'ün yürürlükten kaldırılmasıdır.

KAYNAKÇA

- ACAR ÜNAL, Özlem: "Covid-19 Virüsünün Sözleşmelere Etkisinin TBK md. 138 Hükümü Çerçevesinde Değerlendirilmesi", in Çalışkan, Yusuf/Bozkurt Gümrükçüoğlu, Yeliz/Erol, Ömer Faruk/ Yakacak, Gülnihal Ahter/Kafalı, Ömer Faruk (ed.), Koronavirüs Döneminde Güncel Hukuki Meseleler Sempozyumu, İbni Haldun Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020.
- AKİPEK, Jale G./AKINTÜRK, Turgut/ATEŞ, Derya: Türk Medeni Hukuku: Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku, 18. Bası, Turhan Yayınları, İstanbul 2022.
- AKYOL, Şener: Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, 2. Bası, Filiz Yayınları, İstanbul 2006.
- ALTOP, Atilla: Aşırı İfa Güçlüğü'nü Düzenleyen TBK. m.138 Hükümü ile İlgili Bazı Tartışmalı Hususlara İlişkin Bir Değerlendirme", in Oktay Özdemir, Saibe/Arkan Serim, Azra/Altop, Atilla (ed.), Prof. Dr. Galip Sermet Akman'a Armağan, Filiz Yayınları, İstanbul 2020.
- ANTALYA, O. Gökhan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt V/1,3, Seçkin Yayınları, Ankara 2019.
- ANTALYA, O. Gökhan/DOĞANCI, E. Doğa: "Genel İşlem Koşullarında Saydamlık Kuralının, Bunun TBK m.20 vd.'daki Görünümlerinin ve TTK m.55 f. 1 f ile TBK m.20 vd.'nın Birlikte Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 24(2), 2018, s.823-860.
- ARAT, Ayşe: Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması, Ankara 2006.
- ATAMER, Yeşim M.: Sözleşme Özgürlüğünün Sınırlandırılması Çerçevesinde Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi, Beta Yayıncılık, İstanbul 2001.
- ATAMER, Yeşim M.: "Yeni Türk Borçlar Kanunu Hükümleri Uyarınca Genel İşlem Koşullarının Denetlenmesi - TKHK m.6 ve TTK m.55, f. 1(f) ile Karşılaştırmalı Olarak", in Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar, 8 Nisan 2011, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara 2012, s.9-73.
- ATAMER, Yeşim M./PICHONNAZ, Pascal: "Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts: General Report: Judicial Control and Other Means of Price Control" in. Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts in Atamer, Yeşim M./Pichonnaz (ed.), Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts, Springer, Cham 2020, s.3-101.
- BAŞ, Ece: "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununda Genel İşlem Koşulu Kavramı ve İçerik Denetimi", in Tufan Ögüz (ed.), Prof. Dr. Mustafa Dural'a Armağan, Filiz Yayınları, İstanbul 2003, s.276-306.
- BAYSAL, Başak: Sözleşmenin Uyarlanması: BK m.138 Aşırı İfa Güçlüğü, 4. Bası, İstanbul 2020.
- BAUMANN, Max: Einleitung, Art.1-7 ZGB, Zürcher Kommentar, Band I/1, 3. Auflage, Schulthess, Zürich 1998.
- BAUR, Jürgen F.: Vertragliche Anpassungsregelungen: dargestellt am Beispiel langfristiger Energielieferungsverträge, Verlagsgesellschaft Recht und Wirtschaft mbH Heidelberg, Heidelberg 1983.
- BERGER, Bernhard: Allgemeines Schuldrecht: Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil mit Einbezug des Deliktsrechts und Einführung in das Personen- und Sachenrecht (Schuldrecht), 3. Auflage, Stämpfli, Bern 2018.
- BERGER, Klaus P.: "Renegotiation and Adaptation of International Investment Contracts: The Role of Contract Drafters and Arbitrators" (Renegotiation), Vanderbilt Journal of Transnational Law, 36(4), 2003, s.1347-1380.
- BILDA, Klaus: Anpassungsklauseln in Verträgen, Gleitklauseln, Preisvorbehalte und ähnliche Sicherungsmittel, 2. Auflage, Erich Schmidt, Berlin 1973.
- BİLGİN YÜCE, Melek: Edimi Belirleme Yetkisinin Mevcut Genel İşlem Koşulları Teorisi ve 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Açısından Değerlendirilmesi", Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 8(Özel Sayı), 2013, s.3191-3238.
- BISCHOFF, Jacques: Vertragsrisiko und clausula rebus sic stantibus: Risikoordnung in Verträgen bei veränderten Verhältnissen, Schulthess, Zürich 1983.
- BROWN, James R./CROSNO, Jody L./DEV, Chekitan S.: "The Effects of Transaction-Specific Investments in Marketing Channels: The Moderating Role of Relational Norms", Journal of Marketing Theory and Practice, 17(4), 2009, s.317-333.
- BUFF, Felix: Vertragliche Anpassungsklauseln im schweizerischen Recht, Schulthess, Zürich 2016.

- BURKHARDT, Martin: Vertragsanpassung bei veränderten Umständen in der Praxis des schweizerischen Privatrechts: Vertragsgestaltung, Schiedsgerichtspraxis und Praxis des Bundesgerichts, Haupt, Bern 1997.
- CANBOLAT, Ferhat: Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi Çökmesi ve Boşa Çıkması, Yetkin Yayınları, Ankara 2012.
- CANBOLAT, Ferhat: “Hukuki İşlemlerde ‘Amaç’”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20(1), 2012, s.61-77.
- ÇAĞLAR, Hayrettin: “Aşırı Yararlanma (Gabin) Hükümlerinin Tacirler Bakımından Uygulanması (TBK m.28)”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, 32(69), 2016, s.69-96.
- ÇAKIRCA, Seda İrem: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’na göre Aşırı Yararlanma Kavramı, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2015.
- EDİS, Seyfullah: Medenî Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, 5. Bası, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1993.
- EHMANN, Horst: “Zur Causa-Lehre”, Juristen Zeitung, 58(14), 2003, s.702-714.
- ENZ, Benjamin V.: Clausula rebus sic stantibus – insbesondere im Spiegel der Rechtsprechung, Schulthess, Zürich 2018.
- EREN, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 27. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2022.
- EREN, Fikret/DÖNMEZ, Ünsal: Eren Borçlar Hukuku Şerhi Cilt I, Yetkin Yayınları, Ankara 2022.
- EREN, Fikret/DÖNMEZ, Ünsal: Eren Borçlar Hukuku Şerhi Cilt III, Yetkin Yayınları, Ankara 2022.
- EWERHART, Christian/SCHMITZ, Patrick W.: “Der Lock in Effekt und das Hold up Problem”, s.1-10.
- FECHT, Gabriele: Neuverhandlungspflichten zur Vertragsänderung unter besonderer Berücksichtigung d. bundesdeutschen Rechts und der Un-Kodizes über Technologietransfer und das Verhalten transnationaler Unternehmen, Rechtswissenschaftliche Forschung und Entwicklung 146, VVF, München 1988.
- FENYVES, Attila: Der Einfluß geänderter Verhältnisse auf Langzeitverträge, Manz, Wien 1997.
- FLUME, Werner: Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts (Rechtsgeschäft), Band II, 4. Auflage, Springer, Berlin 1992.
- FORNASIER, Matteo: Freier Markt und zwingendes Vertragsrecht: Zugleich ein Beitrag zum Recht der Allgemeinen Geschäftsbedingungen, Duncker & Humblot, Berlin 2013.
- FUHRER, Stephan: “Aufpassen beim Anpassen – Möglichkeiten und Grenzen der einseitigen Änderung von Versicherungsverträgen”, in Honsell, Heinrich/Portmann, Wolfgang/Roger, Zäch/Zobl, Dieter (ed.), Aktuelle Aspekte des Schuld- und Sachenrechts, Festschrift für Heinz Rey zum 60. Geburtstag, Schulthess, Zürich 2003.
- GAUCH, Peter: Der Werkvertrag, 6. Auflage, Schulthess, Zürich 2019.
- GAUCH, Peter/SCHLUEP, Walter R./SCHMID, Jörg/EMMENEGGER, Susan: Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Band I, 11. Auflage, Schulthess, Zürich 2020.
- GRAF VON WESTPHALEN, Friedrich/THÜSING, Gregor: Vertragsrecht und AGB-Klauselwerke, Beck, München 2013.
- GÜMÜŞ, Mustafa Alper: Borçlar Hukukunun Genel Hükümleri, Yetkin Yayınları, Ankara 2021.
- GÜRSOY, Kemal Tahir: Hukukda Clausula Rebus Sic Stantibus (Emprevizyon Nazariyesi), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1950.
- HAU, Wolfgang: Vertragsanpassung und Anpassungsvertrag, Tübingen 2003.
- HAVUTÇU, Ayşe: Açık İçerik Denetimi Yoluyla Tüketicinin Genel İşlem Şartlarına Karşı Korunması, Güncel Yayınları, İzmir 2003.
- HORN, Norbert: “Neuverhandlungspflicht”, Archiv für die civilistische Praxis, 181(4), 1981, s.255-288.
- HORN, Norbert: “Die Anpassung langfristiger Verträge Internationalen Wirtschaftsverkehr. Vertragsklauseln und Schiedspraxis”, in Kötz, Hein/Freiherr Marschall von Bieberstein, Wolfgang (ed.), Die Anpassung langfristiger Verträge: Vertragsklauseln und Schiedspraxis, Alfred Metzner, Frankfurt am Main 1984.
- HORN, Norbert: “Vertragsbindung unter veränderten Umständen-Zur Wirksamkeit von Anpassungsregelungen in langfristigen Verträgen”, Neue Juristische Wochenschrift (München), 38, 1985, s.1118-125.
- HUGUENIN, Claire: Obligationenrecht: Allgemeiner und Besonderer Teil, 3. Auflage, Schulthess, Zürich 2019.
- HUGUENIN, Claire/MAISSEN, Eva: “Bedingungsänderungsklauseln”, in Fuhrer, Stephan/Weber, Stephan(ed.), Allgemeine Versicherungsbedingungen: Fundgrube konsumentenfeindlicher Klauseln oder Quelle kundenorientierten Mehrwerts?, Schulthess, Zürich 2011.
- İNAL, Tamer H.: “Sözleşmelerde Aşırı İfa Güçlüğü ve Uyarlama (6098/TBK m.138)”, in Medeni Kanun’un ve Borçlar Kanunu’nun 90. Yılı Uluslararası Sempozyumu: 1926’dan Günümüze Türk-İsviçre Medeni Hukuku Cilt I, Ankara 2017.
- İNCE, Nurten: Der Wegfall der Geschäftsgrundlage nach deutschem und türkischem Recht, Duncker & Humblot, Berlin 2014.
- JÄGGI, Peter/GAUCH, Peter/HARTMANN, Stephan: Art.18 OR-Auslegung, Ergänzung und Anpassung der Verträge; Simulation, Zürcher Kommentar, 4. Auflage, Schulthess, Zürich 2014.
- JICKELI, Joachim: Der langfristige Vertrag, Nomos, Baden-Baden 1996.
- KAHRAMAN, Zafer: Beklenmedik Haller ve Hukuki Sonuçları, Vedat Yayınları, İstanbul 2023.
- KAMANABROU, Sudabeh: Vertragliche Anpassungsklauseln, Beck, München 2004.
- KAPLAN, İbrahim: Hakimin Sözleşmeye Müdahalesi: Sözleşmenin Yorumu, Sözleşmenin Tamamlanması, Sözleşmenin Değişen Hâl ve Şartlara Uyarlanması, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2013.
- KEIN, Benjamin/CRAWFORD, Robert G./ALCHIAN, Armen A.: “Vertical Integration, Appropriate Rents, and the Competitive Contracting Process”, Journal of Law and Economics, 21(2), 1978, s.297-326.
- KOCAYUSUFPAŞAOĞLU, Necip/HATEMİ, Hüseyin/SEROZAN, Rona/ARPACI, Abdülkadir: Borçlar Hukuku Genel Bölüm Cilt I, 7. Bası, Filiz Yayınları, İstanbul 2017.
- KOLLER, Alfred: Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 4. Auflage, Stämpfli, Bern 2017.
- KOLLER, Ingo: Die Risikozurechnung bei Vertragsstörungen in Austauschverträgen: Eine Untersuchung zur Rechtsfortbildung auf dem Gebiet der materiellen Leistungsschwerung, Zweckstörung sowie Schadenersatzhaftung bei Sach- und Dienstleistungen, Beck, München 1979.
- KONARSKI, Hubert: “Force Majeure and Hardship Clauses in International Contractual Practice”, International Business Law Journal, (4), 2003, s.405-428.
- KRAMER, Ernst A.: Die “Krise” des liberalen Vertragsdenkends, Wilhelm Fink Verlag, München 1974.
- KRAMER, Ernst A.: Inhalt des Vertrages, Art.19-22 OR, Berner Kommentar, Band VI/1/2/1a, Stämpfli, Bern 1991.
- KRAMER, Ernst A./PROBST, Thomas: Grundkurs Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 3. Auflage, Helbing Lichtenhahn, Basel 2018.

- KRAMER, Ernst A./SCHMIDLIN, Bruno: Allgemeine Einleitung in das schweizerische Obligationenrecht und Kommentar zu Art.1-18 OR, Berner Kommentar, Band VI/1/1, Stämpfli, Bern 1986.
- KREN KOSTKIEWICZ, Jolanta/WOLF, Stephan/AMSTUTZ, Marc/FANKHAUSER, Roland: ZGB Kommentar: Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Auflage, Schulthess, Zürich 2021.
- KURT, L. Müjde: Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (TBK m.136), Yetkin Yayınları, Ankara 2016.
- LETTL, Tobias: “Die Anpassung von Verträgen des Privatrecht: 3. Teil. Der Tatbestand vertraglicher Anpassungsregelungen”, Juristische Schulung, (4), 2001, s.347-353.
- LETTL, Tobias: “Die Anpassung von Verträgen des Privatrecht: 4. Teil. Die Rechtsfolgen vertraglicher Anpassungsregelungen”, Juristische Schulung, (5), 2001, s.456-462.
- LÜBKE-DETRING, Cord: Preisklauseln in allgemeinen Geschäftsbedingungen, Duncker & Humblot, Berlin 1989.
- MARTINEK, Michael: “Die Lehre von den Neuverhandlungspflichten – Bestandsaufnahme, Kritik ... und Ablehnung”, Archiv für die civilistische Praxis, 198(4), 1998, s.329-400.
- MITROVIC, Milivoje: Einseitige Änderungsklauseln in Allgemeinen Geschäftsbedingungen, Dike, Zürich 2022.
- MONN, Valentin: Die Verhandlungsabrede: Begründung, Inhalt und Durchsetzung von Verhandlungspflichten, Schulthess, Zürich 2010.
- Munich Personal RePEc Archive Paper No. 6944, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/6944/1/MPRA_paper_6944.pdf, (Erişim: 04.03.2024).
- MURIS, Timothy J.: “Opportunistic Behavior and the Law of Contracts”, Minnesota Law Review, 65, 1981, s.521-590.
- NELLE, Andreas: Neuverhandlungspflichten: Neuverhandlungen zur Vertragsanpassung und Vertragsergänzung als Gegenstand von Pflichten und Obliegenheiten, Beck, München 1993.
- OĞUZMAN, M. Kemal/BARLAS, Nami: Medeni Hukuk: Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, 28.B., Vedat Yayın, İstanbul 2022.
- OĞUZMAN, M. Kemal/ÖZ, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I, 20. Bası, Vedat Yayınları, İstanbul 2022.
- OKUMUŞ, Selmani: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na göre Aşırı Yararlanma (Gabin), Yetkin Yayınları, Ankara 2015.
- ÖZDEMİR, Hayrunnisa: “Genel İşlem Şartlarında Şaşırtıcı ve Beklenmedik Şartlar”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22(3), 2016, s.2349-2361.
- PROBST, Thomas: “Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts in Switzerland – The Control of Standard Contracts Terms: The Swiss Approach”, in Atamer, Yeşim M./Pichonnaz (ed.), Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts, Springer, Cham 2020.
- RUSCH, Arnold F./HUGUENIN, Claire: "Unilateral Amendment Rights in General Terms and Conditions - the Trojan Horse in the Contract", Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht, 2008, s.37-56.
- SANLI, Kerem Cem: Hukuk ve Ekonomi Perspektifinden Sözleşme Hukuku ve Sözleşme Yapıtlarının Ekonomik Analizi, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2015.
- SCHÄFER, Hans-Berd/OTT, Claus: Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts, Springer, Berlin 2012.
- SCHUMACHER, Rainer: Vertragsgestaltung: Systemtechnik für die Praxis, Schulthess, Zürich 2004.
- SCHWENZER, INGEBORG/MUNOZ, EDGARDO: “Duty to Renegotiate and Contract Adaptation in Case of Hardship”, Uniform Law Review, 24(1), 2019, s.149-174.
- SCHÄFER, Hans-Berd/OTT, Claus: Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts, Springer, Berlin 2012.
- SCHWENZER, Ingeborg/FOUNTOULAKIS, Christiana: Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, 8. Auflage, Stämpfli, Bern 2020.
- SEROZAN, Rona: Medeni Hukuk, 6. Bası, Vedat Yayınları, İstanbul 2015.
- SHRANER, Marius: Die Erfüllung der Obligationen, Art.68-96 OR, Zürcher Kommentar, 3. Auflage, Zürich 2000.
- SİRMEN, Lâle: Türk Özel Hukukunda Şart, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992.
- SULZER, Stefan: Zweckstörungen im schweizerischen Vertragsrecht, Schulthess, Zürich 2002.
- SUNGURBEY, İsmet: Borç İkrarı ve Borç Vaadi, İstanbul Akgün Yayınları, İstanbul 1957.
- ŞAHİN, Hale: Uyarlama Kayıtları, Yetkin Yayınları, Ankara 2024.
- TİLE, Latif: Uyarlama Sebebi Olarak Aşırı İfa Güçlüğü, Yetkin Yayınları, Ankara 2021.
- TOPUZ, Seçkin: Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale, Yetkin Yayınları, Ankara 2009.
- WEBER, Rolf H.: Die Erfüllung der Obligation, Art.68-96 OR, Berner Kommentar, Band VI/1/4, 2. Auflage, Stämpfli, Bern 2005.
- WIEDEMANN, Rainer M.: Preisänderungsvorbehalte: Einseitige Preisänderung zwischen Bestimmtheitsgrundsatz und Verfahrensschutz, Dissertation, Augsburg 1990.
- WILLIAMSON, Oliver E.: Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications, Collier Macmillan, London 1975.
- WURMNEST, Wolfgang: Münchener Kommentar zum BGB, 9. Auflage, Beck, München 2022.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Mali Destek | Financial Support: Yazar Hale ŞAHİN, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için finansal destek almıştır. Bu makale Fribourg Üniversitesi, TÜBİTAK 2211-A ve 2214-A tarafından mali olarak desteklenen “Uyarlama Kayıtları” başlıklı doktora tezinden ve aynı isimli kitaptan türemiştir. | The author Hale ŞAHİN has received financial support for the research, authorship, or publication of this study. This article is derived from the doctoral thesis titled "Adaptation Clauses" financially supported by the University of Fribourg, TÜBİTAK 2211-A, and 2214-A, as well as from the book of the same name.

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Bu makale yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır. | This article was prepared by the author alone.

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by the author.

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazar, makalenin tüm süreçlerinde İnÜHF'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihallerde İnÜHF'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın İnÜHF'den başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | The author declares that she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of İnULR in all processes of the paper and that she does not make any falsification of the data collected. In addition, she declares that İnonu University Law Review and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than İnonu University Law Review.